

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра економічної теорії

ШЕВЧУК Вікторія Ігорівна

**Ефективність політики соціальної адаптації ВПО /
The effectiveness of social inclusion IDPs policy**

спеціальність: 051 - Економіка
магістерська програма - Аналітична економіка

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ЕАм-21

В. І. Шевчук (Фарбота)

Науковий керівник:

к.е.н., доцент О.П.Шиманська

Магістерську роботу допущено
до захисту:

" 14 " грудня _____ 20 18 р.

Завідувач кафедри

_____ **В. В. Козюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЩО ЗАЗНАЛИ НАСІДКІВ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ПРИРОДНИХ КАТАКЛІЗМІВ	6
1.1. ВПО як феномен гібридних війн та техногенних катастроф	6
1.2. Інституційне забезпечення політики соціальної адаптації ВПО	12
Висновок до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВПО В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	21
2.1. Оцінка масштабів внутрішньої міграції в Україні 2014-2018 рр. через військову інтервенцію Росії	21
2.2. Особливості та напрямки державної підтримки ВПО в Україні	31
2.3. Роль міжнародних та громадських організацій в соціальній адаптації ВПО в Україні	44
Висновок до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВПО В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ	55
3.1. Міжнародний досвід соціальної адаптації ВПО	55
3.2. Вектори реформування інституційного забезпечення політики соціальної адаптації ВПО в Україні	63
Висновок до розділу 3	84
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	88
ДОДАТКИ	93

ВСТУП

Нові виклики, які постали перед Україною після Революції гідності, пов'язані не лише із військовими діями, втратами частини території, падінням ВВП та рівня життя населення, але й з появою класу людей, які вимушено змінили місце свого проживання через збройне протистояння на Сході країни та анексію Криму. Внутрішньо-переміщені особи (ВПО) стали класом, який у таких масштабах країна не знала (до 2 млн. осіб), і до соціального забезпечення та адаптації яких влада не була готова. Не дивно, що у перші роки збройного протистояння на Сході України активну роль у допомозі ВПО відігравали волонтерські організації, міжнародні фонди та громадські активісти.

Актуальність дослідження визначається новими викликами, які постали перед Україною після Революції Гідності, а також великою кількістю ВПО, які потребували, особливо у 2014-2015 рр., особливої підтримки держави, міжнародних організацій в питаннях адаптації у приймаючі громади на територій України, підконтрольній державній владі.

Метою роботи є аналіз проблем соціальної адаптації ВПО в Україні, оцінка законодавства, що було сформоване за останні чотири роки, дослідження міжнародних практик соціальної адаптації ВПО в країнах, що мали схожі проблеми раніше, а також висунення рекомендацій щодо удосконалення механізмів соціальної адаптації ВПО в Україні.

Проблема соціальної адаптації ВПО полягає у необхідності активного пристосування ВПО до життя у нових умовах. Успішність соціальної адаптації залежить від добре збалансованого співвідношення між потребами людини і вимогами конкретного соціального середовища.

Вагомий внесок у проблематику внутрішньої міграції зробили такі зарубіжні вчені як: В. Алонсо, А. Анджомані, О. Аттанасіо, Р. Базіль, К. Боніфаці, В. Каррінгтон, Дж. Декрессін, Л. Матіяс та інші. Також питанням інтеграції ВПО у приймаючі громади присвячені праці вітчизняних науковців,

таких як: Т. Тищук, М. Дем'яненко, А. Краснох, В. Писаренко, Г. Чабарай, Л. Сеніва, О. Малиновської та багатьох інших.

Завданнями, які поставлені в роботі, є:

- аналіз внутрішньої міграції в контексті військово-політичних конфліктів та природних катаклізмів,
- оцінка міграційних проблем із ВПО в Україні,
- аналіз вітчизняного законодавства щодо соціальної адаптації ВПО,
- аналіз особливостей державної та міжнародної підтримки ВПО в Україні,
- оцінка міжнародного досвіду соціальної адаптації ВПО на прикладі Грузії та Азербайджану,
- формування рекомендацій із покращення інституційного забезпечення соціальної адаптації ВПО в Україні.

Об'єктом дослідження є внутрішня міграція населення, а *предметом* – напрямки та механізми соціальної адаптації ВПО.

В роботі використані наступні *методи дослідження*: абстрактно-логічний – при обґрунтуванні теоретичних засад інтеграції ВПО у приймаючі громади, порівняльний аналіз – при визначенні особливостей соціальної адаптації ВПО в різних країнах світу; індукції та дедукції – при розробці концептуальних засад формування механізму державної та міжнародної підтримки ВПО, графічний – при дослідженні структури ВПО, обсягів фінансування механізмів їх інтеграції; інтегрального оцінювання – при визначенні результативності системи соціальної адаптації; експертних оцінок – при визначенні та аналізі вагомості складових результативності системи соціальної адаптації ВПО в Україні тощо.

Науковою новизною представленої роботи є те, що в ній систематизовано інституційне забезпечення соціальної адаптації ВПО в Україні, проаналізовано міжнародну практику підтримки ВПО в контексті військово-політичних конфліктів та природних катаклізмів, оцінено роль міжнародних та громадських організацій у підтримці ВПО, надано критичну оцінку державній підтримці ВПО в питаннях соціальної адаптації, запропоновано методи

удосконалення інституційного забезпечення політики соціальної адаптації ВПО.

Результати проведеного дослідження знайшли відображення в наступних публікаціях:

1) Шевчук В.І. Integration of Migrants: case of MIPEX // Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції за міжнародною участю (26 жовтня 2018 р.). –Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2018. –С.266.

2) Шевчук В.И. Политика интеграции внутренне перемещенных лиц в принимающие громады Украины // Модернизация хозяйственного механизма сквозь призму экономических, правовых, социальных и инженерных подходов: Материалы XIII международной научно-практической конференции (22 ноября 2018 г.). –Минск: БНТУ, 2018.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (62 позиції). Робота викладена на 93 сторінках, містить 4 таблиці, 15 рисунків та 2 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЩО ЗАЗНАЛИ НАСІДКІВ ВПЛИВУ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ПРИРОДНИХ КАТАКЛІЗМІВ

1.1. ВПО як феномен гібридних війн та техногенних катастроф

Проблеми, пов'язані із появою класу внутрішньо-переміщених осіб (ВПО), стосуються передусім міграції населення (лат. *migratio* – переселення), яка стосується механічних переміщень людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, на більш-менш тривалий час або з регулярним поверненням до нього [45]. Міграція населення – складний суспільний процес, що впливає на різні сторони соціально-економічного життя людства. Людей, які вчиняють міграцію, називають мігрантами. Статистичні дані міграційних процесів широко використовуються у різних соціальних науках і прикладних дисциплінах. Наприклад, у кримінології, при аналізі стану злочинності певної території, визначенні складності оперативної обстановки, виявленні причин скоєння правопорушень тощо.

Міграція впливає на важливі економічні, соціальні, демографічні та етнічні процеси як в середині окремих держав та регіонів всередині кордонів країни, так і на картину цих процесів у світовому масштабі. Міграції історично частіше призводили до підвищення поліетнічності населення окремих регіонів, держав, окремих частин країн. Переміщення різних етносів зумовлюють зміни в розміщенні народів, змінюють соціальний та етнічний склад міст і сіл, розширюють міжетнічні контакти, збільшують кількість змішаних шлюбів. Мігранти приносять з собою елементи власних культур, мов, психології, світогляду, особливості побуту та ведення господарства, що сприяє розвитку мультикультуралізму. В історії часто з великими переселенням народів відбувалась зміна навколишнього середовища, коли нові народи

перебудовували місцеві екосистеми під власні традиції природокористування, часом погіршуючи стійкість екосистеми, а часом покращуючи її.

В таблиці 1.1 наведені основні види міграції залежно від ознак.

Таблиця 1.1

Види міграції за класифікаційними ознаками [43; 57]

№	Класифікація	Види	Характеристика
1.	За напрямком потоків	внутрішня	відбувається між окремими адміністративними одиницями різного рівня однієї держави, містами, сільською і міською місцевістю тощо (наприклад, переміщення ВПО)
		зовнішня	відбувається між державами, регіонами, континентами
		- еміграція (виїзд громадян конкретної держави за кордон)	
		- імміграція (в'їзд іноземних громадян до конкретної держави)	
		- рееміграція (повернення колишніх або дійсних громадян держави на батьківщину)	
		репатріація (повернення людей на батьківщину, що були насильно вивезені)	
2.	За тривалістю	постійна (безповоротна)	переміщення на постійне або довгострокове місце проживання
		тимчасова	переміщення на відносно короткий строк
		сезонна	щорічні переміщення, пов'язані з роботою, відпочинком на курортах, кочова міграція
		маятникова	регулярні щоденні, або щотижневі поїздки на роботу або навчання за межі місця проживання
3.	За формами організації	керована	підконтрольна державним або місцевим органам управління
		неорганізована	некерована і нерідко спонтанна, викликана раптовими факторами
		добровільна	міграція за бажанням мігранта
		примусова	міграція проти волі мігранта
		легальна	пов'язана із легальним перетином кордону та працевлаштуванням
		нелегальна	пов'язана із нелегальним перетином кордону і пошуком нелегальної зайнятості

Міграція як складний процес, особливо коли він неконтрольований, може мати негативні наслідки. Відплив жителів може призвести до невідтворення населення, нестачі трудових ресурсів; приплив мігрантів до густонаселених районів, у великі міста, веде до перенаселення, неможливості задовольнити більшість нагальних потреб людини. У свою чергу така ситуація спричиняє розвитку ксенофобії, виникнення міжетнічних конфліктів на міжособовому і колективному рівнях.

Як свідчить світова статистика, якщо у 2000 р. в світі було зареєстровано 173 млн. міжнародних мігрантів, то у 2017 р. їх кількість досягла 258 млн. [7], тобто кожна 35-та людина в світі – мігрант, з них кожна 16-та людина – біженець. В табл. 1.2 наведені дані про зміну чисельності міжнародних мігрантів та біженців протягом 1970-2017 рр. в розрізі територій призначення. І якщо в світі загалом кількість міжнародних мігрантів за цей період зросла майже в 3 рази, то у країни Африки – в 1,8, Азії – в 2,3, Латинської Америки – у 1,6, Північної Америки – у 4,3, Європи – у 3,5 рази. Особливо загострилась проблема біженців, оскільки їх чисельність протягом 45 років зросла в світі у 4,5 рази (у країни Африки – у 4 рази, у країни Азії – у 6,6 рази, у країни Європи та колишнього СРСР – у 2,5 рази). Зросла частка біженців у загальній кількості міжнародних мігрантів – із 5,3 до 8% [26].

З XIX століття до наших днів Україна (в усіх її державних формах) пережила кілька хвиль масової еміграції з причин перенаселення, малоземелля, наявності загрози для життя, злиднів. Таким чином, країну покидала, переважно, інтелігенція і вищі верстви населення. Сьогодні ж прагнуть виїхати за кордон та виїжджають як представники робочих спеціальностей (будівельники, малярі, різноробочі), так і представники інтелектуальної сфери діяльності (програмісти, вчені, інженери, працівники бюджетної сфери). Лише за 2009-2016 рр. в Україну трудовими мігрантами було перераховано близько 52 млрд. грн., що у 1,5 рази перевищує суми прямих іноземних інвестицій, які надійшли в країну за аналогічний період.

В Україні одним із наслідків анексії Росією АР Крим та початку військових дій на Донбасі стало формування нової соціально вразливої групи населення – внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Згідно з керівними принципами UNHCR щодо питань про переміщення осіб всередині країни [5], ВПО визнаються люди або групи людей, які залишили свої домівки, рятуючись від небезпеки, але не перетнули міжнародний кордон, а залишились на території рідної країни. ВПО перебувають під законним захистом свого уряду.

Вони зберігають усі права та захист згідно з міжнародним законодавством з прав людини.

Згідно із чинним законодавством України [54], ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. До збройної агресії Росії проти України на початку 2014 р. із проблемами ВПО Україна стикалась лише під час переміщення осіб у зв'язку із Чорнобильською катастрофою 1986 р., однак тоді країна не знала такої кількості вимушених переселенців (орієнтовно 50 тис. осіб).

Таблиця 1.2

**Дані про кількість біженців та інших міжнародних мігрантів,
1970-2017 рр. [19]**

Територія призначення (міграції)	Кількість міжнародних мігрантів, за винятком біженців (млн.)						Кількість біженців (млн.)						Співвідношення біженців до міжнарод- них мігрантів, %					
	1970	1980	1990	2000	2010	2017	1970	1980	1990	2000	2010	2017	1970	1980	1990	2000	2010	2017
Світ загалом	77,2	90,2	133,7	156,9	206,4	224,1	4,3	9,5	18,8	15,8	15,3	19,6	5,3	9,6	12,3	9,2	6,9	8,0
Розвинуті країни	37,1	46,2	80,4	100,4	130,6	138,6	1,2	1,5	2,0	3,0	2,0	1,9	3,1	3,1	2,4	2,9	1,5	1,4
Країни, що розвиваються	40,1	44,0	53,4	56,5	75,8	85,6	3,1	8,1	16,8	12,8	13,3	17,6	7,3	15,5	24,0	18,5	14,9	17,1
Африка	8,9	10,5	10,1	11,2	14,4	16,6	1,0	3,6	5,6	3,6	2,4	4,0	10,1	25,6	36,2	24,4	14,3	19,5
Азія	26,1	28,0	38,2	40,1	55,4	61,9	2,0	4,3	9,9	9,2	10,5	13,2	7,1	13,3	20,6	18,6	16,0	17,6
Латинська Америка і Кариби	5,6	6,0	6,1	6,2	7,8	8,8	0,1	0,1	1,2	0,4	0,4	0,4	1,9	2,4	16,7	0,7	4,6	4,2
Північна Америка	12,5	17,4	27,0	39,7	50,8	54,1	0,5	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	4,0	3,6	2,1	1,6	0,8	0,8
Океанія	3,0	3,4	4,6	5,2	7,1	8,1	0,0	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	1,5	8,4	2,3	1,5	0,5	0,7

Європа і країни колишнього СРСР	21,2	24,9	47,9	54,0	70,7	74,6	0,6	0,5	1,3	2,3	1,6	1,5	2,9	2,1	2,7	4,1	2,2	1,9
---------------------------------	------	------	------	------	------	------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Тривалий час ВПО отримували допомогу в обмеженому обсязі, а іноді навіть взагалі не отримували. Міжнародний Комітет Червоного Хреста як гарант Женевських Конвенцій, які регулюють правила ведення воєнних дій, вже кілька десятиліть працює в цій сфері. Наприкінці 1990 рр. та в 2005 р. інші організації та уряди розпочали широке обговорення даної проблеми, визнавши відсутність необхідної допомоги внутрішнім переселенцям та виробивши більш узгоджений, всеосяжний та передбачуваний підхід до вирішення проблеми. Україна стикнулася із цим феноменом у 2014 р., хоча до цього багато інших країн світу в тій чи іншій мірі зазнали подібних викликів (рис. 1.1). На сьогодні в світі налічується понад 24 млн. ВПО із 52 країн світу [5]. Відрізняє їх від біженців лише те, що вони при зміні місця проживання не перетинають кордону власної країни. Десятку країн із найбільшою кількістю ВПО очолюють Сирія та Колумбія, де таких людей понад 6 млн., в Україні ж, згідно із офіційними даними Міністерства соціальної політики станом на 3.12.2018 р., взято на облік 1514690 ВПО з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим [49].

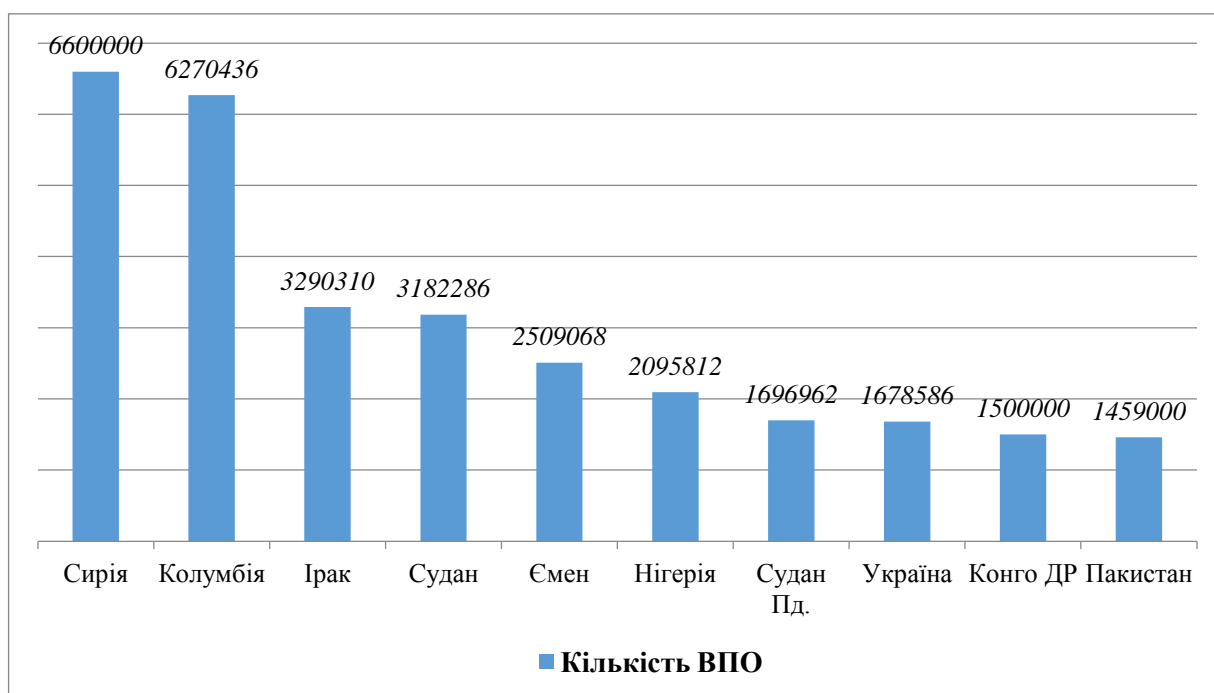

Рис. 1.1. Країни світу з найбільшою кількістю зареєстрованих ВПО, 2017 р. [56]

На рис. 1.2 наведені дані про кількість ВПО в розрізі областей України, з якого видно, що найбільше ВПО зареєстровано у Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Київській областях, а найменше – у Тернопільській, Чернівецькій, Рівненській, Закарпатській, Івано-Франківській та Волинській областях. Співвідношення частки чоловіків та жінок серед ВПО у світі приблизно рівне [56], однак в Україні спостерігається суттєве переважання жінок (приблизно 62%), що пояснюється різними причинами: від перебування чоловіків вдома для догляду за помешканням, родичами до небажання реєструватися як ВПО з метою уникнення можливої мобілізації до української армії [26].

Попри те, що окремої міжнародної конвенції про права ВПО не існує, у Керівних принципах ООН з питань внутрішнього переміщення права ВПО підтверджуються як такі, що передбачені більш загальними гарантіями в існуючому міжнародному законодавстві з прав людини та гуманітарного права. Україна займає восьме місце у світі за кількістю внутрішньо переміщених осіб. За даними Уряду України, з часу початку в 2014 р. конфлікту на Сході країни та анексії Криму, в Україні нараховується понад 1,5 млн. ВПО (станом на 3 грудня 2018 року на обліку перебувають 1 млн 514 тис. 690 ВПО [47]).

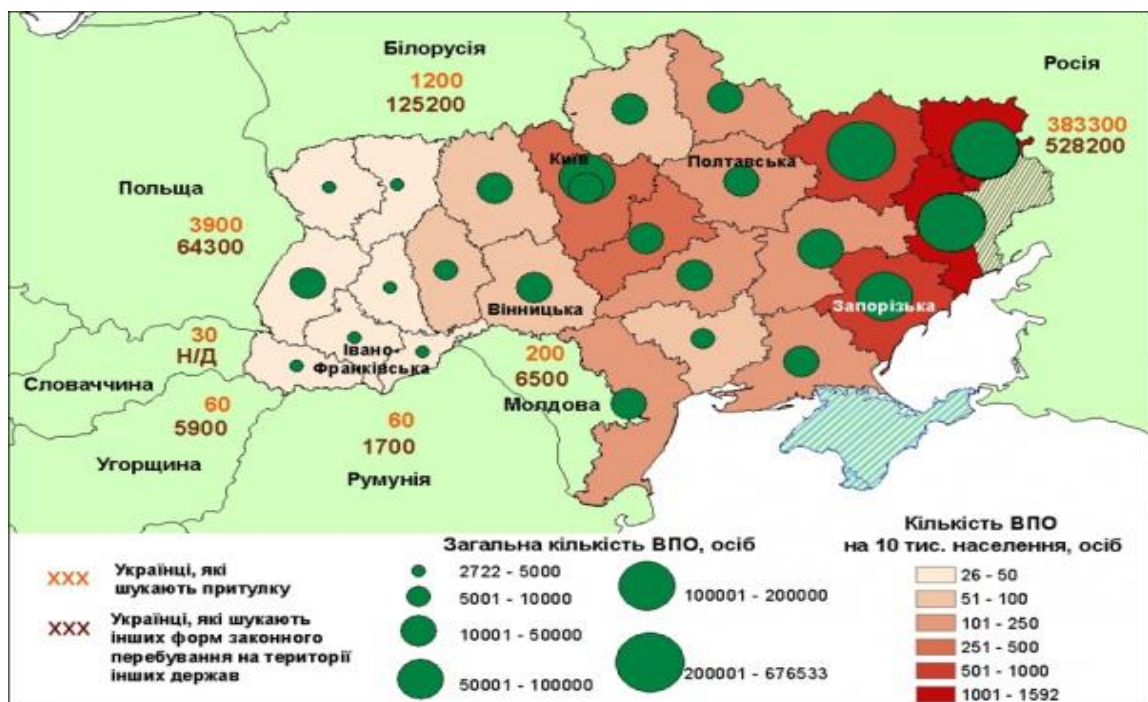

Рис. 1.2. Кількість ВПО в розрізі областей України [56]

Від самого початку конфлікту Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) займається захистом прав ВПО. УВКБ ООН надає різноманітні види допомоги внутрішньо переміщеним особам: безпосередньо чи через партнерські організації. В якості гуманітарної допомоги постраждалому населенню після переміщення або як допомога взимку можуть надаватися непродовольчі товари: ковдри, кухонні набори, одяг, вугілля чи інші товари. Допомога в умовах надзвичайної ситуації може включати життєво важливу допомогу, таку як тимчасове житло або мінімальна фінансова допомога.

Адвокація, підкріплена спільними оцінками, допомагає донести проблеми вимушених переселенців до відповідних органів влади та стимулювати вирішення цих проблем шляхом прийняття та реалізації змін до законодавства. Робота з розбудови потенціалу передбачає проведення тренінгів для державних установ та партнерських організацій з метою покращення їхньої здатності надавати захист та допомогу ВПО.

УВКБ ООН та партнерські організації працюють з українською владою у спільному пошуку довгострокових рішень для переміщеного населення – як для індивідуальних випадків, так і для громад. Такі рішення залежать від того, чи бажають люди (ре)інтегруватися у місцеві громади, повернутися додому або переїхати в інше місце. Партнери УВКБ ООН надають правову допомогу та захист: від первинних консультацій до представництва у суді у справах, які стосуються ВПО.

Підтримка громадських груп здійснюється з метою вирішення проблем ВПО та приймаючих громад. Ініціативи, які були запропоновані ВПО та відповідають встановленим критеріям, можуть отримати фінансування від комітету, який складається з представників УВКБ ООН і партнерських організацій.

1.2. Інституційне забезпечення політики соціальної адаптації ВПО

“Київ – Харків – Донецьк – Крим – Ростов-на-Дону (Росія)” – таким був маршрут втечі колишнього президента В. Януковича з України у лютому 2014 р. Революція Гідності перемогла, смерті активістів були не даремними, Євромайдан вистояв, Україну охопила ейфорія. Навряд хтось міг собі уявити, що мирний протест переросте в криваві жертви, що по активістам почнуть реально стріляти з бойової зброї. Все почалося із не підписання В. Януковичем довгоочікуваної угоди про Євроінтеграцію, потім був мітинг, який агресивно розіграла влада, потім сотні тисяч людей на вулиці. Народ України тоді переміг, але це був тільки початок [27].

У тому ж лютому 2014 р. в українському Криму під уважним наглядом російських військових було призначено референдум про входження півострова до складу Росії. Референдум відбувся у березні, а за його сфальсифікованими результатами більше 95% населення підтримало приєднання до Росії. Хоча цей референдум не був визнаний Радою безпеки ООН як легітимний, де-факто Україна втратила Крим, але і це було не найгіршим, що відбувалось далі. У квітні 2014 р. розвідувально-диверсійні підрозділи збройних сил Росії почали захоплювати адміністративні будівлі у прикордонних регіонах України – Донецькій та Луганській областях. Озброєні групи захопили адміністрації Слов’янська, Артемівська, Краматорська, Красного Лиману, Донецька, Луганська та інших населених пунктів. Крім того, були невдалі спроби захоплення влади у Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій та Одеській областях. У відповідь на це тимчасова українська влада оголосила про проведення Антитерористичної операції із залученням Збройних сил. Росія не визнала присутності своїх військ на території України, тому офіційно війна не була оголошена, що не виключає проведення активних бойових дій.

У травні 2014 р. за результатами сфальсифікованих референдумів було проголошено “Донецьку та Луганську народні республіки”. Росія отримала реальні суб’єкти влади на території України, які вона може офіційно підтримувати, хоча їх легітимність, як і у випадку з Кримом, підтвердити

неможливо [27]. В тому ж травні 2014 р. відбулися вибори Президента України, на яких переміг П. Порошенко. Процес оновлення влади закінчився у жовтні 2014 р. виборами до Верховної Ради та формуванням нової коаліції та Кабінету Міністрів у листопаді 2014 р.

Моніторингова місія ООН у доповіді в березні 2016 р. зафіксувала 9 167 загиблих і 21 044 поранених в результаті бойових дій з квітня 2014 до лютого 2016 рр. Станом на сьогодні неоголошена війна продовжується та іншим її жахливим наслідком є вимушені переселенці.

До війни на окупованій нині території Донбасу проживало понад 3,8 млн осіб. Не менш ніж половина з них були змушені покинути місце свого постійного проживання і переміститися на неокуповану територію України, а також до Російської Федерації. Станом на жовтень 2018 р. бойові зіткнення на Донбасі тривають, однак кількість переселенців стабілізувалася порівняно із 2015-2016 рр.

Для нормативного та оперативного врегулювання проблеми ВПО ключові державні інститути – Верховна рада України, Кабінет Міністрів України та Президент України – прийняли ряд законів та постанов, які однак тільки через 6-9 міс. почали діяти, але не мали достатнього ефекту для вирішення проблеми (Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», «Про гуманітарну допомогу», Постанови КМУ «Про облік внутрішньо переміщених осіб», «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» тощо). Першими кроками стали пошук і надання ВПО житла, далі виділення фінансової допомоги, що виявилось малоефективним засобом. Під тиском громадськості та за підтримки міжнародних партнерів розпочалися

проекти з адаптації ВПО до потреб територіальних громад, де вони були розселені.

Загалом процес переселення по всій території країни проходить без істотних соціальних чи міжетнічних конфліктів, проте призводить до соціальної ізоляції переміщених осіб та необхідності додаткової культурної та соціальної адаптації (у деяких регіонах України вираженої сильніше, у деяких слабше). Переселення має в основному характер індивідуальних траєкторій переміщення, ніж організований груповий. Відповідно, основну роль у процесі переселення відіграють власні соціальні та інституційні контакти переміщених осіб. У ситуації браку таких контактів, першочергова відповідальність лягає на волонтерські організації. Держава у процесі переселення відіграє другорядну роль.

Ключові інституційні засади стосовно ВПО в Україні наведені в табл. 1.3. Оскільки тривалий час не було законодавчої бази й інститутів із захисту прав та інтересів вимушених переселенців, було відсутнє розуміння соціально-психологічних особливостей цієї категорії населення, не було якісного та розгорнутого обліку переміщених осіб за віком, освітою, професійним статусом, за потребою в житлі, роботі, медичних і освітніх послугах, то у терміновому порядку, без урахування національного досвіду, але з прагненням базуватися на міжнародних правових нормах і насамперед на Керівних принципах з питання про переміщення осіб усередині країни, прийнятих ООН як рекомендаційні в 1998 р., був підготовлений і ухвалений Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (від 20 жовтня 2014 р. №1706-VII). Терміновість прийняття цього закону зумовила недосконалість його правових положень. Вони мали дискримінаційний стосовно внутрішньо переміщених осіб (ВПО) характер, що зберігається дотепер.

Таблиця 1.3

Законодавче та нормативно-правове забезпечення політики щодо ВПО в Україні

Закони	Постанови
<ul style="list-style-type: none">• Закон України «Про забезпечення	<ul style="list-style-type: none">• Постанова КМУ №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»• Постанова КМУ №505 «Про надання щомісячної адресної допомоги

<p>прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»</p> <ul style="list-style-type: none"> • Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» • Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» • Закон України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» • Закон України «Про гуманітарну допомогу» 	<p>внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»</p> <ul style="list-style-type: none"> • Постанова КМУ №79 «Деякі питання оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції» • Постанова КМУ №1094 «Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року» • Постанова КМУ №367 «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» • Постанова КМУ №234 «Про затвердження Порядку виплати пенсії та надання соціальних послуг громадянам України, які проживають на території Автономної республіки Крим та м. Севастополя» • Постанова КМУ №595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» • Постанова КМУ №450 «Деякі питання надання (розміщення) додаткових місць державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних кадрів для громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї» • Постанова КМУ №505 «Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 рр.» • Постанова КМУ №566 «Питання митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги» • Постанова КМУ №21 «Про затвердження Порядку надання гуманітарної та іншої допомоги населенню Донецької та Луганської областей» • Постанова КМУ №637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» • Постанова КМУ №535 «Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам» • Розпорядження КМУ №588-р «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» • Постанова КМУ №68 «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансферів за місцевими бюджетами у населених пунктах Донецької та Луганської областей, що розташовані на території проведення антитерористичної операції, та населених пунктах, що розташовані на лінії зіткнення» • Постанова КМУ №213 «Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя» • Постанова КМУ №365 «Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» • Постанова КМУ №15 «Про внесення змін до пункту 3 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»»
---	--

Серед перших кроків для захисту прав ВПО та громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях, слід назвати затвердження Плану додаткових заходів з тимчасового розміщення громадян України, які

переселяються з Автономної Республіки Крим і м. Севастополя в інші регіони України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р.), яким передбачено: сформувати регіональні штаби, що будуть займатися розселенням, обліком і правовою допомогою ВПО; затверджено плани з надання освітніх і соціальних послуг, створення «гарячої лінії» для ВПО.

У жовтні 2014 р. був ухвалений Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який закладає основи державної політики стосовно тимчасово окупованої території та захисту прав і свобод громадян України. ВПО користуються тими самими правами і свободами відповідно до Конституції, законів і міжнародних договорів України, як і решта громадян України, які постійно проживають на її території, у тому числі соціальними, трудовими, виборчими правами та правом на освіту після залишення ними тимчасово окупованої території.

Для розв'язання проблеми ВПО Міністерство соціальної політики України розробило проект Комплексної державної програми підтримки та соціальної адаптації ВПО на 2015-2016 рр., яка передбачала об'єднання зусиль органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування, громадських і міжнародних організацій, закладів соціальної інфраструктури всіх форм власності стосовно захисту прав і вирішення проблем ВПО та формування механізмів компенсації ВПО завданих морально-фінансових збитків внаслідок бойових дій і тимчасової окупації частини території України. На довгострокову перспективу Указом Президента від 25.08.2015 р. затверджено Національну стратегію у сфері прав людини, у якій є розділ «Захист прав внутрішньо переміщених осіб» на період до 2020 р.

Підтримка інтеграції потенціалу ВПО у місцеві громади забезпечується через розбудову конструктивних відносин між місцевими громадами, районними й міськими органами влади, ВПО, чим досягається згуртованість місцевого населення та ВПО в тому чи іншому місці, районі. Також до вирішення питань переселенців у всіх регіонах України залучені радники Міністерства соціальної політики України, які працюють у межах програми

«Посилення участі громадянського суспільства у роботі Міністерства соціальної політики України та процесі національного примирення», запровадженої спільно Міністерством соціальної політики України, ГО Крим.SOS та Stabilization Support Services за підтримки уряду Великої Британії. Прикладом запровадження інструментів державної політики щодо інтеграції ВПО є розробка та прийняття «Обласної програми надання соціальної підтримки громадянам, які переселяються до Дніпропетровської області з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, на 2014-2016 рр.», що була прийнята на початку 2014 р. і успішно працює в регіоні.

Прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб» (№245-VIII від 5 березня 2015 р.), який містить низку заходів сприяння зайнятості ВПО з числа зареєстрованих безробітних, дозволяє послідовно вирішувати проблемні питання у сфері працевлаштування. Зокрема, за працевлаштування ВПО роботодавцям надається компенсація витрат на оплату праці таких осіб тривалістю до 6 місяців, а залежно від ситуації на ринку праці регіону – до 12 місяців. При цьому на роботодавця покладається обов'язок забезпечити зайнятість таких осіб протягом періоду, удвічі більшого, ніж виплата компенсації. Також Законом передбачено надання зареєстрованому безробітному компенсації витрат на переїзд до місцевості, де він працюватиме, і витрат на проходження медичного або наркологічного огляду, якщо це потрібно для працевлаштування. Розширено перелік осіб (не тільки для тих, хто досягнув 45 років), які мають право на отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності шляхом пере підготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності.

У квітні 2016 р. було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (МТТОТ) [48], що формує та реалізовує державну політику з питань Автономної Республіки

Крим і міста Севастополя та окремих територій Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. МТОТ утворене в уряді В. Гройсмана шляхом злиття Держагентства з питань відновлення Донбасу і Держслужби з питань АР Крим та Севастополя.

Прийняття акту Кабінету Міністрів України викликано необхідністю оперативного реагування на існуючі проблеми та загрози, що зумовлені проведенням антитерористичної операції на територіях Донецької та Луганської областей, а також тимчасовою окупацією територій України. Існуючі інституції, діяльність яких спрямована на відновлення та розбудову миру на сході України, а також реінтеграцію окупованих територій України, були позбавлені можливості у повному обсязі виконувати покладені на них завдання та функції у зв'язку з недостатнім обсягом повноважень. Відтак, виникла необхідність розглянути питання щодо утворення органу державної влади, що формуватиме та реалізовуватиме державну політику у сфері відновлення та розбудови миру на постраждалих внаслідок конфлікту територіях та реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Утворення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, реорганізувавши шляхом злиття Державного агентства України з питань відновлення Донбасу та Державної служби України з питань Автономної Республіки Крим та міста Севастополя дозволить формувати та реалізовувати відповідну державну політику з метою належного реагування на існуючі виклики та загрози, а також надасть можливість здійснювати відповідні заходи щодо їх нейтралізації. Першим кроком на шляху утворення такого органу стало прийняття Верховною Радою України постанови від 14 квітня 2016 р. № 1097-VIII «Про формування складу Кабінету Міністрів України», якою призначено на посаду Міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України Черниша В.О. Однак, як свідчать дані додатку А, за більш, ніж два роки його існування, не реалізовано жодного міжнародного проекту, не

залучено жодних коштів до трастового фонду, не подано до ВРУ жодного законопроекту, до 40% співробітників звільнилось, міністерство систематично не виконує узяті на себе зобов'язання із розв'язання проблем ВПО, що загалом свідчить про низьку ефективність його роботи.

Висновок до розділу 1

1. ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

2. Для нормативного та оперативного врегулювання проблеми ВПО було прийнято ряд законів та постанов: Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», «Про гуманітарну допомогу», Постанови КМУ «Про облік внутрішньо переміщених осіб», «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» тощо.

3. У квітні 2016 р. було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (МТООТ), яке за два роки свого існування продемонструвало досить низьку ефективність роботи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВПО В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

2.1. Оцінка масштабів внутрішньої міграції в Україні 2014-2018 рр. через військову інтервенцію Росії

Війна на Сході України є військовим конфліктом, розпочатим російськими загонами, які вторглися у квітні 2014 р. на території українського Донбасу після анексії Росією Криму, серії проросійських виступів в Україні і проголошення «державних суверенітетів» ДНР та ЛНР. Конфлікт має характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України. Попри численні факти участі Збройних сил РФ та докази причетності Росії до війни, офіційно Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, тому з українського боку війна розглядається як неоголошена. Ряд українських політиків називає війну на сході України «гібридною війною» Росії проти України [52]. Юридично на сході України триває Антитерористична операція, яка з 2018 р. має назву Операція Об'єднаних Сил.

Бойові дії війни на Донбасі почалися із захоплення 12 квітня 2014 р. російськими загонами, керованими офіцерами спецслужб РФ, українських міст – Слов'янська, Краматорська і Дружківки, де захопленою у відділках МВС зброєю російські диверсанти озброїли місцевих колаборантів і прийняли до своїх лав. В умовах неспротиву місцевих силових структур України, а іноді і відкритої співпраці, невеликі штурмові загони російських диверсантів в наступні дні взяли під контроль Горлівку та інші міста Донеччини і Луганщини. 13 квітня 2014 р., у відповідь на вторгнення диверсійних загонів, в.о. президента України О. Турчинов оголосив про початок Антитерористичної операції.

Після серії невдалих великих боїв початку травня 2014 р. під Слов'янськом, де українські сили втратили 2 бойових гелікоптери Мі-24 від

вогню російських ПЗРК, а також кількох засідок, керівництвом АТО було прийнято рішення поступово оточувати Слов'янськ, відрізаючи гарнізон проросійських бойовиків від постачання зброї з Росії. 11 травня 2014 р. проросійськими силами було проведено «референдуми» на території деяких районів Донецької та Луганської областей, на яких було винесене питання про підтримку державної самостійності проголошених у квітні «суверенних» ДНР та ЛНР. За підрахунками організаторів «референдумів», питання було підтримане виборцями, а на думку незалежних свідків «референдуми» мали всі ознаки фіктивності. 1 червня 2014 р. проросійські бойовики почали кількаденний штурм прикордонної застави у Луганську, який закінчився 4 червня виходом українського гарнізону із прикордонної застави. 2 червня 2014 р. біля штабу проросійських бойовиків, що розміщувався у Луганській ОДА, сталася серія вибухів, від яких загинули й мирні жителі.

20 червня 2014 р. новообраний Президент України П. Порошенко оголосив про початок десятиденного одностороннього припинення вогню, пообіцявши амністію і звільнення від кримінального переслідування усім, хто складе зброю, створення спільних підрозділів МВС для забезпечення громадського порядку, децентралізацію, узгодження голів обласних адміністрацій із представниками Донбасу, дострокові місцеві і парламентські вибори. Проросійські бойовики на запропоновані умови не пристали і припинення вогню не підтримали.

Після закінчення 10 днів одностороннього припинення вогню, українські сили закінчили оточення Слов'янська, змусивши угруповання російських бойовиків 5 липня відступити до Донецька. Штаб АТО почав масштабну операцію з установлення контролю над російсько-українським кордоном, створюючи силами кількох бригад 15-кілометрову зону уздовж кордону, контрольовану Збройними силами України і батальйонами територіальної оборони. 11 липня 2014 р., на фоні загрози повного блокування кордону українськими силами, російські регулярні війська почали участь у війні, завдавши зі своєї території нищівного ракетного удару українським формуванням під Зеленопіллям – селом за кілька кілометрів від російсько-

українського кордону. Відтоді вся лінія українських формувань біля кордону – від Луганської області до узбережжя Азовського моря, – впродовж липня-серпня 2014 р. перебувала під систематичними артилерійськими обстрілами з території РФ, на які українські формування не відповідали. Обстріли призвели до перерізання ліній постачання українського угруповання, що перебувало в районі Ізвариного, таким чином значні українські сили опинилися в оточенні впродовж тижнів. Операцію з їхньої деблокади було проведено 6-7 серпня, після чого виснажені підрозділи були виведені із зони бойових дій, таким чином остаточно втративши контроль над 140 км державного кордону.

Станом на серпень 2017 р., за даними ООН, з початку конфлікту на Донбасі у квітні 2014 р. зафіксовано 10225 вбитих і 24541 поранених осіб в результаті бойових дій. Це число включає українських військовослужбовців, членів проросійських збройних груп, і цивільне населення [28].

З початком бойових дій мирні жителі почали полишати домівки у зоні бойових дій та окупованих проросійськими бойовиками територій, рятуючи життя своє та своїх близьких. У березні 2015 р. загальне число осіб, що покинули свої домівки становило майже 2 млн чоловік, з яких число внутрішньо переміщених осіб всередині України сягнуло 1 мільйона 177 тисяч чоловік, а за кордоном налічувалося понад 760 тисяч біженців. 20 лютого 2017 р. Міністерство закордонних справ України оприлюднило заяву, згідно з якою від початку збройної агресії Росії проти України майже 1 млн. 800 тис. стали внутрішньо переміщеними особами.

Після чотирьох років масового внутрішнього переселення громадян України з Донецької та Луганської областей, слід констатувати, що саме прагнення врятувати власне життя, зберегти здоров'я дітей і близьких змушувало залишити свої домівки, роботу, друзів і родичів, змінити спосіб і стиль життя, поїхати з малої батьківщини. Людям довелося змінити статус рівноправних громадян своєї країни на статус переселенця (або внутрішньо переміщеної особи), відчути себе й жертвами, і винними, і засуджуваними, і тими, хто жертвував, і знедоленими.

Чотири роки важких випробувань і для людей, і для країни змінили багато чого. Економічна ситуація погіршилася, системна криза підсилилася, бідність і соціальна нерівність зросли, очікування швидкого закінчення конфлікту не справдилося, кількість ВПО залишилося на рівні понад 1,5 мільйони осіб (рис. 2.1-2.2). Станом на 8.02.2018 р. в Україні обліковано понад 1 млн 492,4 тис. переселенців (1 млн 218,2 тис. сімей), із загальної кількості яких майже 49,5 тис. складають особи з інвалідністю, 228,5 тис. – діти та майже 787,2 тис. – пенсіонери.

Рис. 2.1. Кількість і структура ВПО у 2015 р. [28]

Статус ВПО наділяє осіб, які його отримують, крім додаткових прав, й певними дискримінаційними ознаками. Найбільш наочні дискримінаційні заходи щодо ставлення до ВПО проявляються в неспроможності керівництва країни захистити своїх громадян від насильства, у тривалому збереженні безвихідної ситуації, посиленні контролю за реєстрацією ВПО в органах соціального захисту та міграційній службі, у відсутності впродовж практично тривалого часу держоргану та держпрограми з вирішення проблем ВПО, в інспектуванні житлових приміщень переселенців з метою перевірки адреси проживання ВПО, у відсутності виборчого права. Місячна грошова допомога

від держави, яка надається ВПО, непорівнянна з реальними витратами на їжу, оплату житла, медичні та освітні послуги. Дискримінаційними є й позбавлення переселенців права самим вибрати банк для одержання соціальних виплат, і легалізація стеження за їхніми грошовими операціями.

Рис. 2.2. Кількість ВПО за регіонами України [28]

Відчуття себе людьми другого сорту виникає у ВПО і у зв'язку з неформальними відносинами в суспільстві. Небажання здавати переселенцям житло в оренду, небажання брати їх на роботу, а їхніх дітей у школи, осудження їх у побуті, осуд за загибель близьких на Сході України.

Переселенці, «неприйняті» тут та «зайві» там, гостро бажають адаптуватися до нових умов, інтегруватися як рівноправні члени в українське суспільство. Це прагнення зумовлює формування категорії переселенців із якісними характеристиками стресо- і життєстійкості, соціальної, трудової, підприємницької активності. Тривалий час невизначеності ситуації, поступова адаптація до нових умов життєдіяльності зумовили й зміну життєвого вибору відносно сьогодення та майбутнього.

Ресурсний потенціал ВПО є досить вагомим. Державна служба зайнятості України підтверджує, що серед переселенців із тимчасово окупованих територій, які зареєструвалися як безробітні, 64% становлять особи з вищою освітою, 22% – із професійно-технічною, 14% – із середньою освітою. Водночас розподіл серед усіх безробітних за рівнем освіти становив: з вищою освітою – 44%, із професійно-технічною – 35 та з середньою – 20% [34].

Така сама картина переважання безробітних переселенців із вищою освітою характерна для всіх регіонів України. Професійна структура безробітних переселенців свідчить про значний їхній потенціал. Серед них 57% – фахівці, професіонали, службовці, 30% – особи з робочими професіями й тільки 11% осіб без професійної підготовки. Таким чином, працездатний контингент ВПО характеризується високим освітнім і професійно-кваліфікаційним рівнем, і цілком обґрунтовано безробітні переселенці претендують на технологічні робочі місця, як і всі безробітні, що загострює питання структурної перебудови економіки України.

Аргументом на користь переваг потенціалу ВПО як ресурсу є, крім вищих освітніх характеристик, і їх молодший віковий склад. Середній вік переселенців майже на десять років менший, ніж постійного населення.

Нещодавнє загальнонаціональне соціологічне опитування серед ВПО та з-поміж надавачів послуг ВПО виявило, що велика кількість труднощів стосується різних сфер соціально-економічного життя [31]. Необхідність подавати додаткові документи та довідки, підтверджувати у судовому порядку акти цивільного стану, проходити процедури верифікації у комплексі цілого

ряду специфічних проблем, пов'язаних із переміщенням ставлять ВПО у більш вразливе та дискримінаційне становище. Дослідження виявило, що здебільшого ВПО не мають достатньо інформації щодо своїх прав. Аналіз відкритих запитань показав, що ця проблема комплексна, адже стосується майже всіх державних органів та служб, засобів масової інформації, громадських організацій та самих ВПО [34].

Дослідження також зафіксувало низку гендерних відмінностей щодо соціально-економічного становища ВПО. Жінки ВПО перебувають у економічно вразливішому стані, ніж чоловіки, часто залежать фінансово від чоловіків чи інших членів родини, частіше утримують дітей (гендерний розрив становить понад 14%), менше зайняті на ринку праці та започаткували власний бізнес, суттєво відчують брак коштів, аніж чоловіки-ВПО, та більше змушені заощаджувати. Загалом гендерна специфіка становища жінок та чоловіків ВПО в Україні дуже часто відтворює усталені у суспільстві гендерні ролі та стереотипи: за жінками залишається функція обслуговування, догляду за дітьми та іншими родичами, а за чоловіками – функція «забезпечення».

У дослідженні Міжнародної організації праці від 2016 р., за результатами якого зроблено оцінку потреб і можливостей зайнятості ВПО в Україні, наводиться позитивна оцінка роботодавцями найманих працівників-переселенців [40]. Вони відзначають їх вищу ініціативність, старанність, взаємовиручку, безвідмовність і готовність працювати надурочно. З одного боку, переселенці більше дорожать роботою порівняно з місцевими працівниками, з іншого – у промислових регіонах більше розвинений дух колективізму та солідарності, що нині проявляється в переселенців і що передається як одна з позитивних характерних рис гідної праці, яка є серед першочергових стратегічних пріоритетів України.

Найбільш складними та погано розв'язуваними проблемами є надмірні навантаження на відділи соціального захисту (50,7%) і пенсійні фонди (42,1%), а також забезпечення переселенців житлом (46,7%). Оскільки значна частина ВПО більш молодого віку, і приїхали вони разом із дітьми, то, природно, у

громадах зросло навантаження на освітні та дошкільні (41,4%), а також медичні (30,3%) установи. Значний приплив працездатного населення, яке втратило роботу, підсилює конкуренцію на ринку праці (34,2%). Інші проблеми не такі вагомими, проте вони вирішуються недостатньо та стають певним гальмом для ефективного й більш прискореного розвитку територіальних громад. Це – зростання цін на житло й оренду житла (30,3%), неприйняття ВПО населенням громади (24,3%), що природно збільшує соціальну напруженість у громаді (19,7%).

Бачити та культивувати позитивні аспекти інтеграції ВПО у громади в Україні стає першочерговим завданням. Залучення й використання працездатного контингенту переселенців сприяє розвитку та активізації підприємницького потенціалу (55,3%), а також формуванню й розвитку трудового потенціалу (43,4%) [34]. Зростання зайнятості та трудової активності в громадах очікують 23,7% опитаних, при цьому вона дасть позитивний ефект через заповнення непрестижних вакансій на ринку праці (19,7%), також зайнятість підвищиться за рахунок розширення соціальної та транспортної інфраструктури (12,2%). Приплив переселенців сприяє зростанню обсягів та якості освітніх, медичних, оздоровчих послуг (19,1%). Вагомими виявилися очікування переваг для громади від ВПО у розвитку соціальних зв'язків (25%), які базуватимуться на принципах соціального партнерства (17,1%). Експерти вважають, що працездатні члени ВПО позитивно вплинуть на формування та розвиток інноваційного потенціалу громади (18,4%).

На перший погляд здається, що від непрацездатних переселенців одні витрати. Однак, експерти бачать переваги для громад і при наявності непрацездатного контингенту ВПО. Вони полягають у розвитку соціальної інфраструктури за рахунок міжнародної допомоги, грантів, донорства, які йдуть на потреби переселенців (56,6%), одночасно посилюється допомога держави на потреби ВПО у медичних, освітніх і соціальних послугах (39,5%). Збільшується ємність споживчого ринку (24,3%). Але найголовніша перевага для українського суспільства – воно отримає уроки консолідації на основі

формування принципів толерантності та посилення інтеграції в громаді. Так вважають 35% експертів. При цьому формуватимуться загальні цінності ВПО і жителів громади, розвиватимуться партнерські відносини (27,6%).

Таким чином, позитивні наслідки інтеграції ВПО у територіальні громади виявляться в активізації підприємницької діяльності (43,4%), стимулюванні розвитку громад за рахунок допомоги міжнародних організацій ВПО (31,6%), зростанні якості та кількості трудового потенціалу (28,9%), посиленні соціальної активності за рахунок громадських активістів із переселенців (25,7), збільшенні надходжень до місцевого бюджету за рахунок податків і зборів із ВПО (21,1%), розвитку споживчого ринку (17,1%).

Незаперечною перевагою за умов децентралізації управління є приплив у нечисленні громади переселенців, що надає можливості підсилити їх, зміцнити та зробити заможними (15,1% експертів). Найважливіша перевага вдосконалення системи громадських відносин – це консолідація зусиль внутрішньо переміщених осіб, громад, влади, бізнесу на партнерських засадах, що є позитивним наслідком інтеграції ВПО у територіальні громади (14,5% експертів).

Витрати та поневіряння через вимушене переселення для самих ВПО компенсуються значними перевагами, які забезпечує інтеграція у приймаючі громади. Головною перевагою для переселенців (43% експертів) є зростання віри у власні сили, у можливості самореалізації. Саме подолання життєвих перешкод і досягнення успіху всупереч усьому й стало ресурсом розвитку і громад, і країни. Втрата соціального статусу дуже болісно сприймається будь-якою людиною, тому однією з переваг для ВПО при інтеграції 35,5% експертів зазначили відновлення соціального статусу та підвищення соціальної активності переселенців [34]. У силу соціально-психологічного складу, ментальних особливостей, внутрішньої культури та інших характеристик особистість може або легко адаптуватися до нових умов життя та діяльності, або з великими складнощами. Але цей досвід треба набути, а в цьому процесі

природним чином підсилюються адаптаційні та інтеграційні спроможності ВПО.

Набуття цих якостей переселенцями 28% експертів вважають їхніми перевагами. Взаємну вигоду від розвитку толерантних відносин постійного населення громад і переселенців бачать близько 20% експертів. Включення ВПО у громади забезпечує можливість їхньої участі в управлінні на місцевому рівні (15,1%), а також підвищує їхню соціальну захищеність (14,5%). Повноцінна інтеграція ВПО резонує позитивними соціально-політичними відгуками, зокрема зростає довіра переселенців до органів влади.

Сформовані обставини з вимушеним переселенням стали причиною різкого зниження рівня матеріального забезпечення ВПО, і багато хто зі статусу «забезпечені» перейшов у статус «нові бідні». Тому перевагами внутрішньо переміщених осіб при інтеграції в громади стають можливості підвищити рівень життя (25,7%) і вийти зі статусу «нових бідних» (13,8%). Одним із пріоритетних напрямів удосконалення системи суспільних відносин в Україні є розвиток громадянського суспільства та його активна участь в управлінні на всіх рівнях. Кількість громадських об'єднань для вирішення проблем ВПО має значну тенденцію до зростання. Однак ефективність їхньої діяльності не дуже висока, попри окремі організації, які добре та ефективно працюють. Невипадково лише 4,5% експертів до переваг інтеграції ВПО у територіальні громади віднесли розширення можливостей участі в управлінні за рахунок збільшення кількості громадських організацій переселенців.

Загалом проблема соціальної адаптації ВПО полягає у необхідності активного пристосування ВПО до життя у нових умовах. Успішність соціальної адаптації залежить від добре збалансованого співвідношення між потребами людини і вимогами конкретного соціального середовища.

До показників соціальної адаптації можна віднести: 1) ступінь задоволеності людини соціальним середовищем проживання, 2) конкурентоздатність та впевненість у своїх силах, 3) можливості працевлаштування, 4) достатній рівень професійної підготовки, 5) стабільність

сімейних відносин, б) задоволеність роботою, зарплатою, відносин із людьми тощо.

Швидкість адаптації залежить від двох головним факторів:

- зовнішніх (сприятливі життєві обставини, які багато в чому визначаються відповідною державною політикою у цій сфері)

- внутрішніх (готовність та бажання самих ВПО до змін, що досить важко піддається впливу за умов соціальної апатії та патерналіського ставлення до життя).

Підбиваючи чотирирічний підсумок масового вимушеного переселення громадян зі східних регіонів України, слід констатувати, що відбулася істотна зміна акцентів зі сприйняття ситуації як тимчасова на постійну, стратегії «гасіння пожежі» змінилися довгостроковими стратегіями залучення переселенців у життя та діяльність територіальних громад. Внутрішньо переміщені особи мають високий потенціал, що ставить завдання їхнього залучення та використання як ресурсу розвитку громади, регіону, країни. Економічна, трудова, підприємницька активність ВПО має підтримуватися, закріплюватися та використовуватися в процесі їхньої інтеграції.

Державна політика відносно ВПО зберігається на рівні ручного управління. Не створені та поки що не створюються дієві інституціональні механізми інтеграції ресурсів ВПО у територіальні громади. Висока соціальна активність і самоорганізація внутрішньо переміщених осіб потребують підтримки на рівні територіальних громад, які їх прийняли. Створення внутрішньо переміщеними особами інститутів громадянського суспільства має ґрунтуватися на вирішенні поставлених перед громадською організацією цілей і завдань, а також на соціальній відповідальності перед своїми членами, територіальною громадою та суспільством за результати своєї діяльності.

Подолання конфліктів і розбіжностей у процесі інтеграції ВПО необхідно мінімізувати спільними зусиллями цих суб'єктів на основі соціального діалогу та конструктивної взаємодії, зміцнення соціальних зв'язків і комунікацій, подолання соціокультурних протиріч, створення соціального капіталу.

Перешкодою для політичної та соціальної активності ВПО є обмеження їхніх прав і свобод порівняно з постійним населенням (позбавлення їх виборчих прав, дискримінаційний характер контролю місця проживання, обмеження вибору банківської установи при одержанні пенсій і допомоги та ін.).

Залишається невирішеною проблема забезпечення базових потреб тимчасово переміщених осіб на рівні державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій. Але така постановка проблеми відсутня навіть у теоретичних розробках, не кажучи вже про практику. Довгостроковість і затяжний характер перебування ВПО у місцях переселення потребують формування та реалізації спеціальної державної програми інтеграції вимушених переселенців, щоб настрої безвиході, песимізму, апатії змінилися й базувалися на конструктивізмі та довірі, взаємодопомозі, консолідації й успішності.

2.2. Особливості та напрямки державної підтримки ВПО в Україні

Після настання кризи 2014 р. із масовим переселенням людей зі Сходу України і Криму на підконтрольні українській владі території влада планувала розміщення ВПО із переконанням того, що це тимчасове явище і тимчасова проблема. Людей часто розселяли у літніх таборах, санаторіях, у підпорядкованих місцевій владі установах. Тимчасовість затягнулась на місяці, а проблема залишалася невирішеною. Інший шлях розв'язання житлового питання ВПО, обраний урядом – державна допомога на оренду житла. Це дозволило у 2014 та 2015 рр. забезпечити виплату такої допомоги майже 685 тис. сімей ВПО. Зокрема, в 2015 р. на цю допомогу було витрачено майже 3,4 млрд грн., у 2016 р. – 3,2 млрд грн., 2017 р. – 3,2 млрд грн., а у 2018 р. передбачено також 3,2 млрд грн.

Динаміка фінансування бюджетних видатків на виплату щомісячної адресної допомоги ВПО наведена на рис. 2.3.

Внутрішньо переміщеним особам в Україні надається щомісячна адреса допомога на покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-

комунальних послуг. Крім того, держава гарантує переселенцям виплату соціальної допомоги та пенсій. Державна грошова допомога є вагомим інструментом врегулювання ситуації. Кабінет Міністрів України прийнято відповідну постанову, згідно якої відбувалась адресна допомога громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають на території України та переміщуються з тимчасово окупованих територій України, а також районів проведення АТО, які перебувають на обліку в органах соціального захисту громадян.

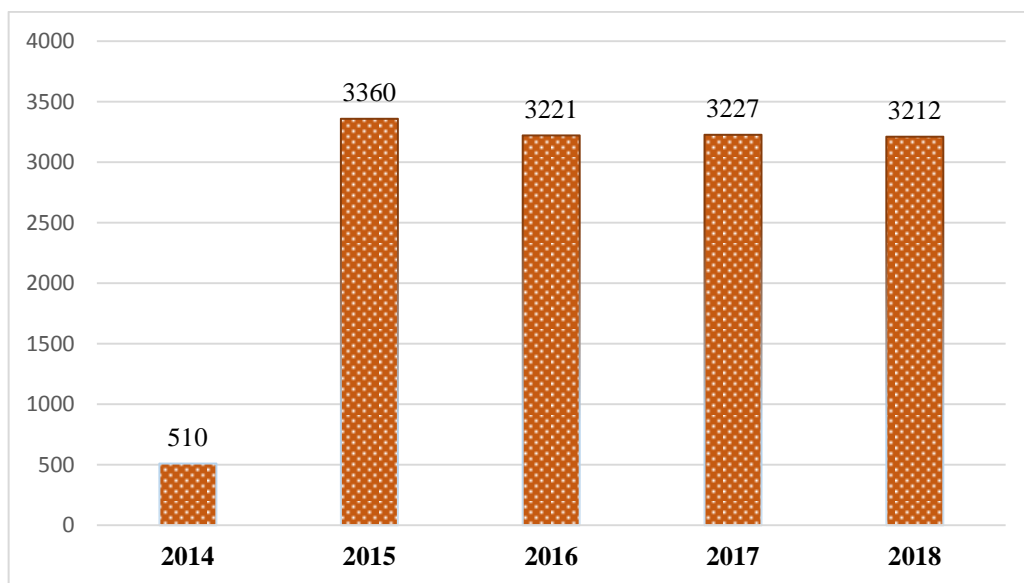

Рис. 2.3. Виділення коштів з державного бюджету на виплату щомісячної адресної допомоги ВПО, млн. грн. [47]

Однак термін отримання адресної допомоги – не більше, ніж 6 міс. з моменту постановки на облік. Термін може бути продовжений ще на 6 міс., якщо особа, яка цього потребує, звернеться до Міністерства соціальної політики з заявою, в якій обґрунтує необхідність такої допомоги. Розмір грошової допомоги для однієї особи складає [53]:

- для непрацездатних осіб (пенсіонери, діти, інваліди) – 884 грн;
- для інвалідів – 949 грн;
- для працездатних осіб – 442 грн.

Загальний розмір допомоги на сім'ю (сума розмірів допомоги для кожного окремого члена сім'ї) не може перевищувати 2400 грн (96 євро) або 3400 гривень, якщо до складу сім'ї входять особи з інвалідністю або діти з

інвалідністю. При цьому офіційний прожитковий мінімум на одну людину в Україні у 2015 р. становив 1176 грн, 2016 р. – 1399 грн, 2017 р. – 1624 грн. Таким чином, максимальна сума грошової допомоги на одну сім'ю дорівнює розміру 1,5 прожиткових мінімумів. Очевидно, що такий розмір грошової допомоги є недостатнім, особливо для непрацевдатних осіб.

Однак із початку 2018 р. Уряд прийняв постанову Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до пункту 3 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг”, якою підвищується розмір щомісячної адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, дітям, особам, які отримують пенсії, та її граничного розміру, що виплачується на сім'ю. Постановою підвищується розмір грошової допомоги особам, які отримують пенсії, та сім'ям у складі яких є діти (на кожную дитину) до 1000 грн на місяць. Також, для усіх без винятку сімей вимушених переселенців збільшується граничний розмір загальної суми грошової допомоги до 3000 грн на місяць, та до 5000 грн для багатодітних сімей.

До введення фінансової допомоги переміщеним особам більшість людей воліла офіційно не реєструватися та не отримувати статус переселенця. Офіційним поясненням була самотійність, здатність вирішити свої проблеми самотужки. Прихований мотив (виявлений поза межами запису) – страх і брак довіри через незнання, як ті списки будуть використані та з якою метою. Важкий матеріальний стан та введення матеріальної допомоги, а також розуміння того, що довідка переселенця перетворюється фактично на єдиний чинний документ, що надає певні можливості в місці переселення (відвідування лікарні, зарахування до дитячого садка, школи, перспективи працевлаштування тощо) змусили більшість людей зареєструватися.

З 2017 р. розпочали роботу територіальні центри Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву (Держмолодьжитло) з прийому документів для участі в програмі «Доступне житло». Відповідно до ухваленого

16 березня 2017 р. Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до статті 4 Закону «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» щодо реалізації державних житлових програм», запровадив механізм пільгового придбання житла. Документ передбачає додаткові можливості для сімей учасників АТО та ВПО вирішити проблему житла шляхом участі у програмі доступного житла, завдяки чому вони можуть за допомогою держави придбати житло за механізмом “50 на 50” або отримати пільговий кредит під 7 відсотків річних для вирішення житлового питання.

За умовами цієї програми розмір державної підтримки становить:

- 50% для внутрішньо переміщених осіб (ВПО);
- 50% для громадян, на яких поширюється дія пунктів 19 і 20 частини першої статті 6, пунктів 10-14 частини другої статті 7 та абзаців четвертого, шостого і восьмого пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- 30% для інших громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

На рис. 2.4 наведені дані про виділення бюджетних коштів на придбання житла для ВПО і учасників АТО у 2018 р., з якого видно, що найбільші обсяги фінансування спрямовуються у м. Київ, Київську, Кіровоградську, Дніпропетровську, Харківську, Сумську, Вінницьку, Львівську області.

Найбільшою проблемою для ВПО, крім фінансової, є інтеграція на новому місці. У широкому розумінні інтеграція є взаємною адаптацією між приймаючою громадою та мігрантами як окремими індивідами, так і групи в цілому. Для оцінки процесу інтеграції аналізується, чи наближається часом поведінка мігрантів до поведінки місцевого населення за різними показниками: 1) володіння мовою, 2) розмір заробітної плати, 3) ймовірність знайти роботу, 4) користування соціальною допомогою, 5) наявність власного житла чи оренда, 6) частота спілкування з сусідами, 7) участь у виборах тощо. Багато досліджень інтеграції в країнах з надійною статистикою (Канада, США, країни члени ЄС), показують, що іноземні мігранти інтегруються в приймаючі

громади залежно від країни за 5-10 років. В питаннях інтеграції ВПО термін повинен бути, зрозуміло, меншим, а сама інтеграція – менш болісною.

Рис. 2.4. Фінансування забезпечення житлом ВПО за бюджетні кошти [47]

Таке розуміння інтеграції узгоджується з очікуваним результатом реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадженням довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року: внутрішньо переміщені особи більше не потребуватимуть специфічної допомоги та зможуть реалізовувати свої права без обмежень на рівні з іншими громадянами.

За даними низки досліджень [31; 32; 33; 34; 35] протягом останніх чотирьох років можна стверджувати, що ВПО відчувають складнощі в інтеграції на нових місцях проживання. Численні дослідження показують брак доступу ВПО до базових прав. ВПО все краще інтегруються на новому місці,

змогли працевлаштуватися, орендувати житло, отримують освітні та медичні послуги, хоч і в меншій мірі, порівняно з місцевими мешканцями. Проте вони залишаються здебільшого не залученими до прийняття рішень в громадах, де мешкають, для реалізації своїх базових прав змушені долати адміністративні перепони, покладаються більше на себе і на гуманітарні організації, ніж на державу.

ВПО потребують підтримки для інтеграції в приймаючі громади. Особливо це важливо під час збройного конфлікту та економічної кризи, коли зростає рівень нетерпимості, і приїжджі стають «першими винними», перетворюються на маргіналізовану групу, виключену з життя громади, яка є подразником та причиною збільшення соціальної напруги. Інтеграція ж дає їм можливість реалізувати свій економічний, соціальний, політичний та культурний потенціал.

Успішність цього процесу залежить не тільки від ВПО, а й від приймаючої громади, а це місцеві мешканці, влада та громадянське суспільство. Процес інтеграції відбувається здебільшого на індивідуальному рівні, де ВПО отримують можливість забезпечити свої права на освіту, працевлаштування, житло. Саме інституції, як наприклад освітні заклади або управління соціального захисту забезпечують правила гри. Нормативні акти, структура, знання та навички працівників є частиною цих інституцій та впливають на успішність інтеграції ВПО в приймаючі громади. Політика інтеграції визначається локальним контекстом: віддаленістю від лінії розмежування, кількістю ВПО, розвиненістю інфраструктури, попереднім досвідом міста.

Так як інтеграція це двосторонній процес, який потребує кроків як з боку ВПО, так і з боку влади та приймаючої громади, то і політики, які впроваджуються щодо ВПО насправді є мірилом не тільки того, як легко ВПО здатні будуть інтегруватися, а й того наскільки громада готова приймати мігрантів та бачити їх частиною себе.

Згідно з дослідженням МОМ [36], тільки близько половини ВПО вважають себе достатньо інтегрованими в приймаючі громади (рис. 2.5).

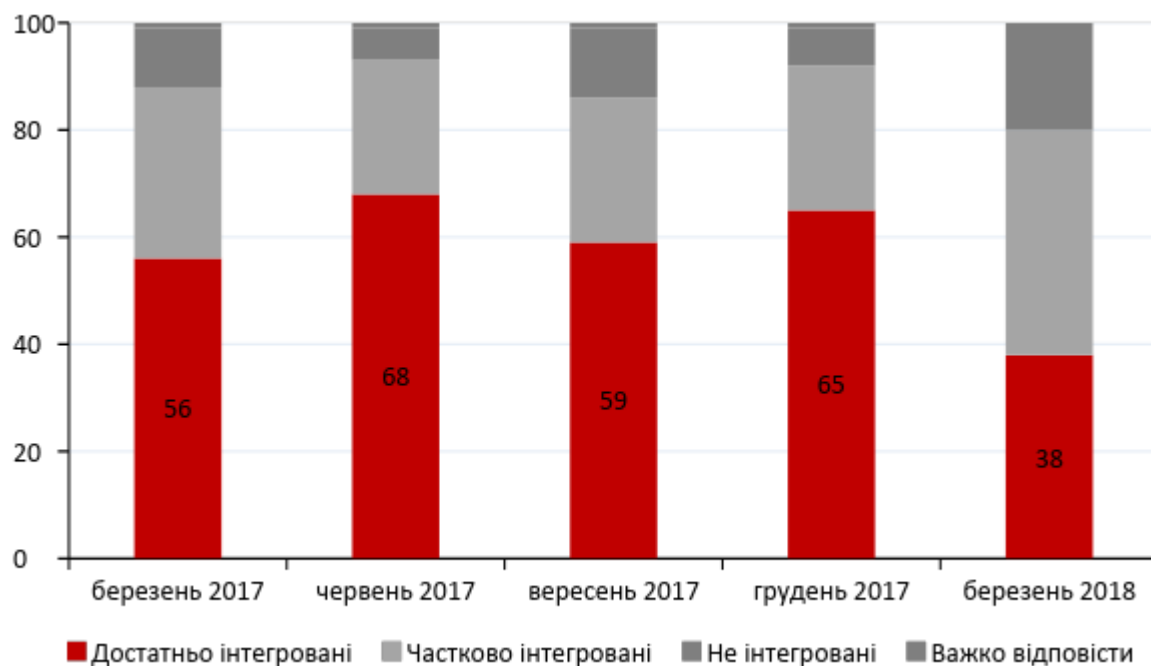

Рис. 2.5. Суб'єктивна оцінка ВПО власної інтеграції [37]

Доступ до ринку праці переселенців гірший, ніж у решти населення України. Одна з причин цього – вагома роль неформальних зв'язків під час пошуку роботи, для розвитку яких у новому місті потрібен час (рис. 2.6).

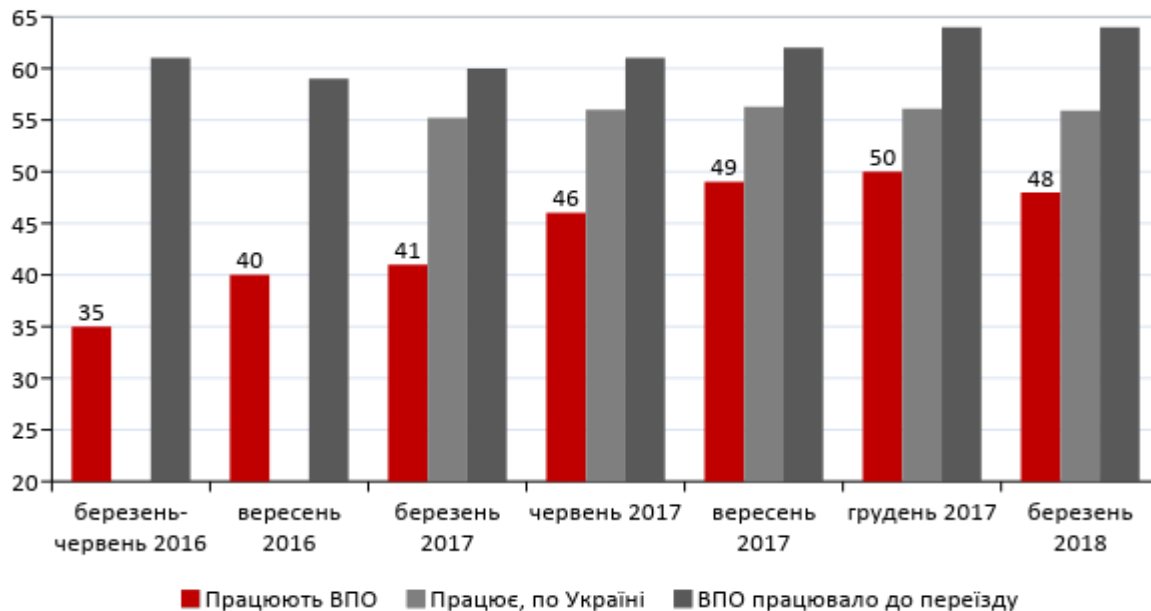

Рис. 2.6. Доступ до ринку праці в Україні [37]

Згідно з даними МОМ, частка переселенців, які працюють, збільшилась до 48% в березні 2018. Однак вона нижча за частку працюючих серед населення України (56%) та відчутно нижча за частку ВПО, які працювали до переїзду

(64%). Щодо життя у власному та орендованому житлі, то поведінка переселенців та решти населення суттєво відрізняється. Ці відмінності зумовлені тим, що в Україні досить велика частка житла перебуває в приватній власності, і населення переважно живе у власному, а не орендованому житлі (рис. 2.7).

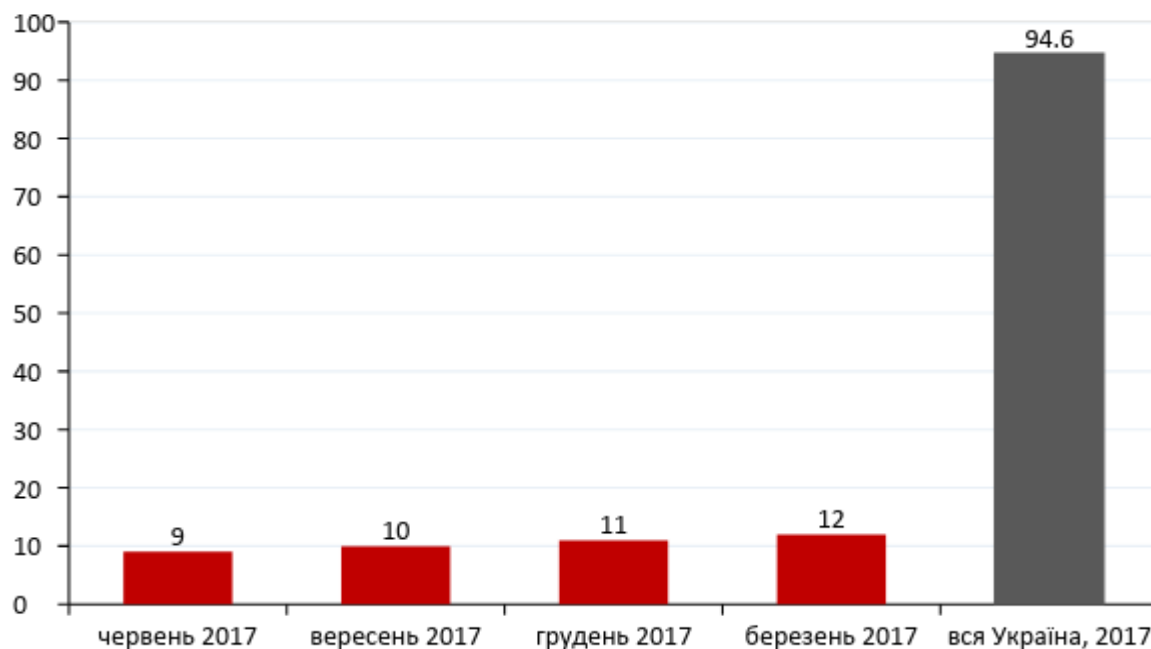

Рис. 2.7. Володіння ВПО власним житлом, % [37]

Щонайменше 3/4 переселенців проживають у містах, а їхні потреби відрізняються від місцевого населення, у першу чергу, через відсутність власного житла та пов'язаних з цим додаткових витрат на оренду житла, а також через відсутність особистих контактів, важливих для пошуку роботи в містах з погано розвиненими системами інформування про можливості працевлаштування. З іншого боку, муніципалітети відповідають за стан деякої соціальної інфраструктури, доступ до якої може полегшувати інтеграцію переселенців. Наприклад, розвинена інфраструктура закладів дошкільної освіти допомагає не тільки інтегрувати дітей, а й полегшує доступ батьків до ринку праці. При цьому система державних фінансів часто не дозволяє швидко реагувати на збільшення населення в місті та забезпечувати безперешкодний доступ до послуг та прав.

Переселенці з Криму та Донбасу за останні роки вимушено стали членами нових громад. Соціологія показує, що з часом вони все глибше у них інтегруються і мають вищий рівень довіри до місцевих інституцій, ніж до центральних. Утім водночас, за нинішнім законодавством, ВПО не можуть обрати місцеву владу, поки не зареєструються у нових громадах.

Компанія GfK Ukraine опитала понад 2 тис. ВПО. У переселенців запитали, чи знайомі вони з роботою різних державних інституцій. Стабільно популярними залишилися Верховна Рада і Кабінет Міністрів України – 52% та 51% ствердних відповідей. На третьому місці Міністерство соціальної політики – 47%, вочевидь, тому, що безпосередньо воно опікується ВПО [35]. Трохи менше переселенцям відомо про роботу місцевого самоврядування (41%), обласних (36%) та районних (34%) державних адміністрацій. Порівняно з попереднім роком, зріс інтерес до місцевих судів – 28% проти 18%, Національного антикорупційного бюро (НАБУ) – 28% проти 20%, Нацагентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – 22% проти 15%. І найменш популярними є Центральна виборча комісія (ЦВК) та Державний реєстр виборців (ДРВ) – тільки 20% та 18% опитаних відомо про їх роботу.

Рис. 2.8. Рівень довіри ВПО до державних інституцій, 2017 р. [37]

Найбільшу довіру опитані висловили саме до місцевого самоврядування – 39% (рис. 2.8). Але й недовіра також висока – 45%, хоч цей показник і найнижчий з усіх пунктів. За рік зросла довіра до НАЗК – 36% проти 26%. Найменше довіряють парламенту – 11% довіри і 80% недовіри – та Кабміну – 14% довіри і 75% недовіри. У ЦВК також невтішні цифри – 18% довіряють і 66% ні [52]. За даними Центру Разумкова, Верховній Раді у 2017 р. довіряли 9% українців і не довіряли 85%, уряду довіряли 14% і не довіряли 79%. Місцеве самоврядування отримало 38% довіри і 50% недовіри.

Довіра до політиків серед переселенців також дуже низька, і немає жодної особи, яка б вирізнялася на фоні інших. Навпаки – більшість категорична у своїй недовірі. Президентів П. Порошенку і прем'єр-міністру В. Гройсману довіряють по 12% опитаних і не довіряють по 75%. У Ю. Бойка 11% довіри і 71% недовіри, у Ю. Тимошенко 9% довіри і 77% недовіри (рис. 2.9). Щодо регіонального розподілу, то П. Порошенка частіше підтримують у Києві та Харкові, В. Гройсмана – у центральних областях, Дніпрі та західних регіонах. У Ю. Бойка – в Дніпрі та центральній частині України, на Донбасі показник невисокий – 10%. У Ю. Тимошенко рейтинг рівномірно низький у всіх регіонах – 6-9%.

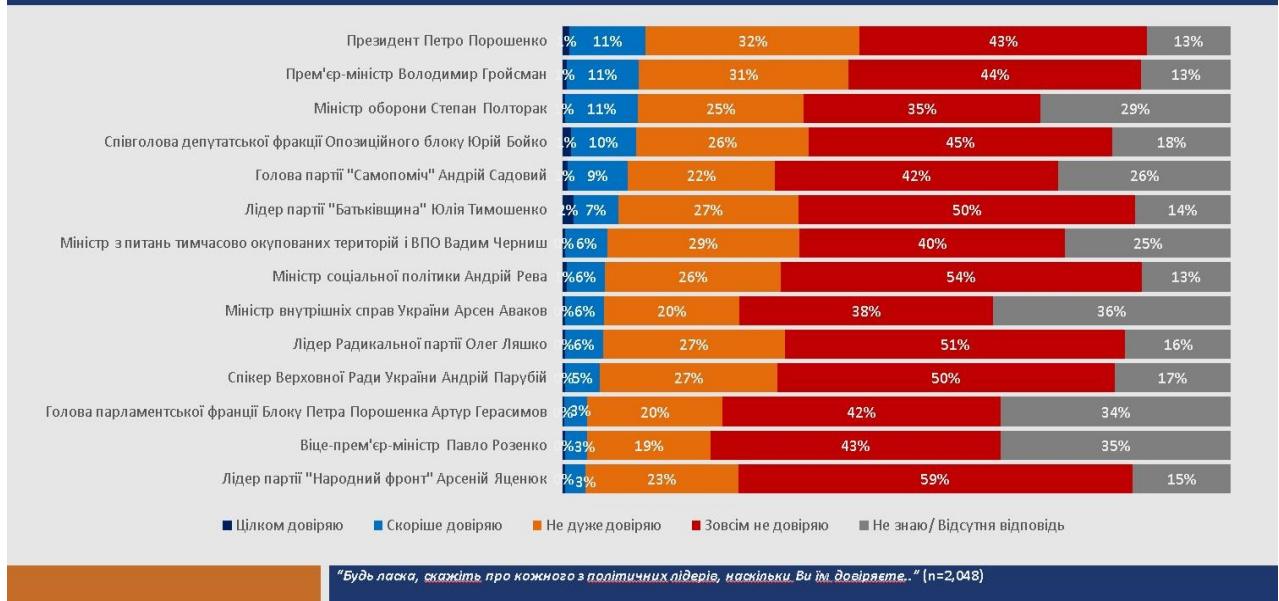

Рис. 2.9. Рівень довіри ВПО до політичних лідерів, 2017 р. [37]

Більшість ВПО (63%) погодилися з твердженням, що їхня участь у виборах не змінить ситуацію. Тих, хто вірить у свій вплив, за рік стало менше на 15%. Лише 33% згодні з тим, що вибори дають можливість таким, як вони, впливати на прийняття рішень у країні, 58% із цим не згодні. Саме зневіра у можливість власного впливу породжує недовіру до політиків. Також ставлення до виборів впливає на те, чи братимуть переселенці у них участь.

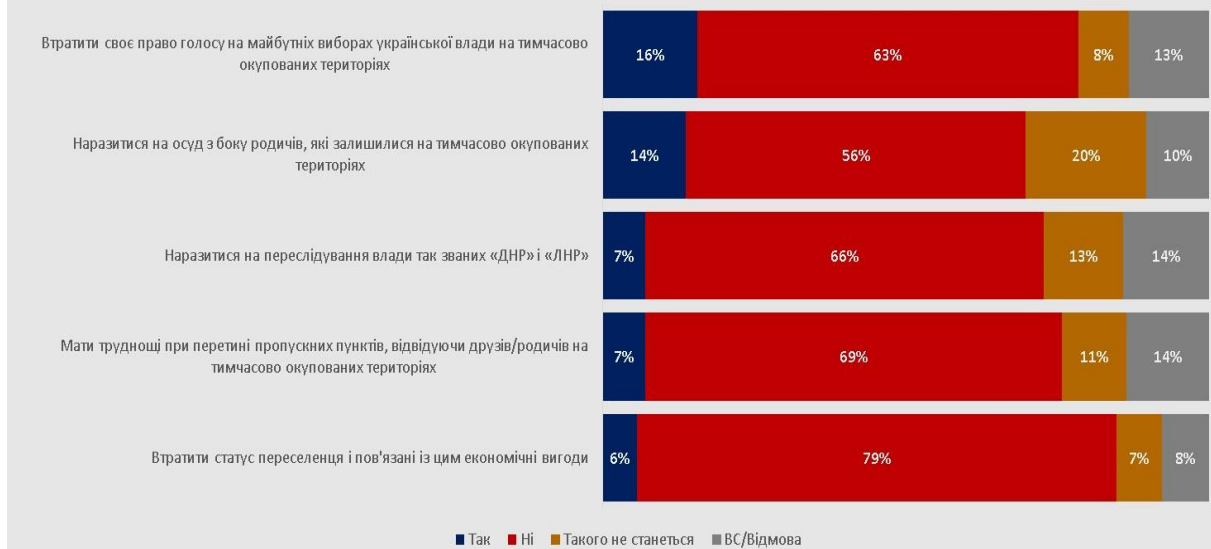
Здебільшого переселенці знають, коли і куди їм треба піти, щоб проголосувати, хто може бути кандидатом та як визначають переможців, де взяти інформацію про партії. Низьким залишається лише рівень обізнаності про законодавчі зміни щодо права голосу ВПО та процедуру зміни місця голосування. Не більше 25% опитаних мають достатньо інформації, майже 56% потребують більше даних.

Є певний прогрес в обізнаності щодо того, за якою виборчою системою в Україні обирають депутатів парламенту: у 2017 р. змішану систему правильно визначили 35% опитаних, у 2018 р. – 43%. 16% опитаних дуже ймовірно візьмуть участь у наступних національних виборах, проживаючи у новій громаді, 32% – скоріше візьмуть. При цьому найбільше охочих точно прийти на

вибори – на заході (33%), у Києві (32%) та в центрі (33%). Найменш активні ВПО у Донецькій, Луганській та Харківській областях – 11-15%. Більше половини опитаних (62%) зазначили, що інтегрувалися у нову громаду, цей показник за рік зріс на 3%. До того ж, 40% переселенців назвали себе активними членами своїх громад. Водночас 48% сказали, що все ж сильніше прив'язані до місця, де жили до початку конфлікту. Чим більш інтегрованою відчувається особа, тим більше готова брати участь у виборах і житті суспільства. У людей, які планують брати участь у загальнонаціональних виборах, запитали, де б вони хотіли проголосувати: у спільноті, де вони живуть зараз, чи в спільноті, з якої вони походять. Більшість хотіла б проголосувати там, де зараз живе (69%).

Думки респондентів розділилися щодо важливості голосування на місцевих виборах: 46% вважають участь у них важливою, 41% – неважливою. Крім того, у 2018 році майже 46% опитаних згодні проголосувати на місцевих виборах у громадах, де живуть зараз, і 16% хотіли б проголосувати у спільнотах, із яких походять.

Водночас, абсолютна більшість не готова йти на жертви, щоб реалізувати своє виборче право в нових громадах (рис. 2.10). Найбільше з них (79%) не готові втратити статус переселенця та пов'язані з ним економічні вигоди, 69% не хочуть мати труднощі при перетині лінії розмежування з новою «пропискою». Тільки 16% готові втратити право голосу на майбутніх виборах української влади на тимчасово окупованих територіях, 63% не готові це зробити. Усе більше переселенців хочуть у майбутньому лишитися жити в нових громадах (33%), за рік їх стало більше на 5%. І на 16% поменшало тих, хто хоче повернутися в колишній дім, якщо ситуація там покращиться – таких 31%.

"Для того, щоб у повному обсязі реалізувати свої виборчі права (у тому числі голосування на місцевих виборах і голосування за мажоритарних кандидатів на парламентських виборах), чи готові Ви до таких наслідків?" (n=2,048)

Рис. 2.10. Рівень готовності йти на жертви для реалізації права голосу, 2017 р. [37]

Для волевиявлення на загальнонаціональних (не місцевих) виборах переселенці, трудові мігранти зараз можуть змінити місце голосування. Для цього необхідно звернутися до органу ведення ДРВ із документом, який підтверджує таку потребу: договір оренди, довідка з роботи тощо. Водночас для ВПО із Криму та Донбасу цю процедуру спростили – їм буде достатньо лише паспорта із відповідною реєстрацією.

2.3. Роль міжнародних та громадських організацій в соціальній адаптації ВПО в Україні

Оскільки більшість переміщених осіб не можуть знайти адекватну роботу за спеціальністю на новому місці проживання, то допомога держави, міжнародних організацій, громадського сектору у перекваліфікації, перенавчанні людей, отриманні ними грантів для самозайнятості стає для ВПО вагомим підтримкою. За даними дослідження GfK Ukraine, 57% ВПО винаймають житло за власні кошти, 26% – проживають у родичів і друзів, 8%

мешкають у житлі, наданому державою, 5% – наданому благодійними організаціями, і лише 4% проживають у власних помешканнях. Додатковою проблемою для соціальної політики України є те, що серед ВПО працездатних осіб – лише 24% [32]. Отже, українська держава виявилась неспроможною самостійно виконати усі соціальні зобов'язання перед своїми громадянами як через брак ресурсів, так і політичні чинники, а тому допомога численних міжнародних організацій у відбудові інфраструктури на Донбасі, сприянні самозайнятості та соціальному згуртуванню громад створила нові можливості для розвитку місцевих спільнот. Це проявляється як через посилення людського потенціалу приймаючих громад, так і отримання додаткової допомоги від центральної влади України, міжнародних донорів.

Ключовими можливостями розвитку приймаючих громад завдяки ВПО є:

1) зростання соціальної активності за рахунок прибулих громадських активістів (так, наприклад у багатьох містах України ВПО із Криму та Донбасу створили нові соціальні ініціативи, які місцеве населення активно підтримує та розвиває разом із ними);

2) відкриття нового бізнесу та висока мотивація добитися найкращих результатів на новому місці (так, міжнародна допомога для самозайнятості ВПО надає їм ресурс для заснування власної справи в приймаючій громаді);

3) запровадження більш високих вимог до асортименту та якості товарів і послуг (так, оскільки багато ВПО проживало у великих містах із різноманітним соціальним та культурним дозвіллям, то приймаючі громади стикаються із попитом на якісні соціально-культурні блага, яких їм не вистачає);

4) заповнення незатребуваних місцевим населенням вакансій на ринку праці і, як наслідок, здешевлення виробництва товарів (так, оскільки ВПО за нових умов існування мають обмежений вибір щодо варіантів зайнятості, а оренда житла забирає до 70% бюджету, то часто погоджуються на першу ліпшу роботу із відсутністю соціальних гарантій, низької кваліфікації та оплати праці, що дозволяє роботодавцям економити на собівартості).

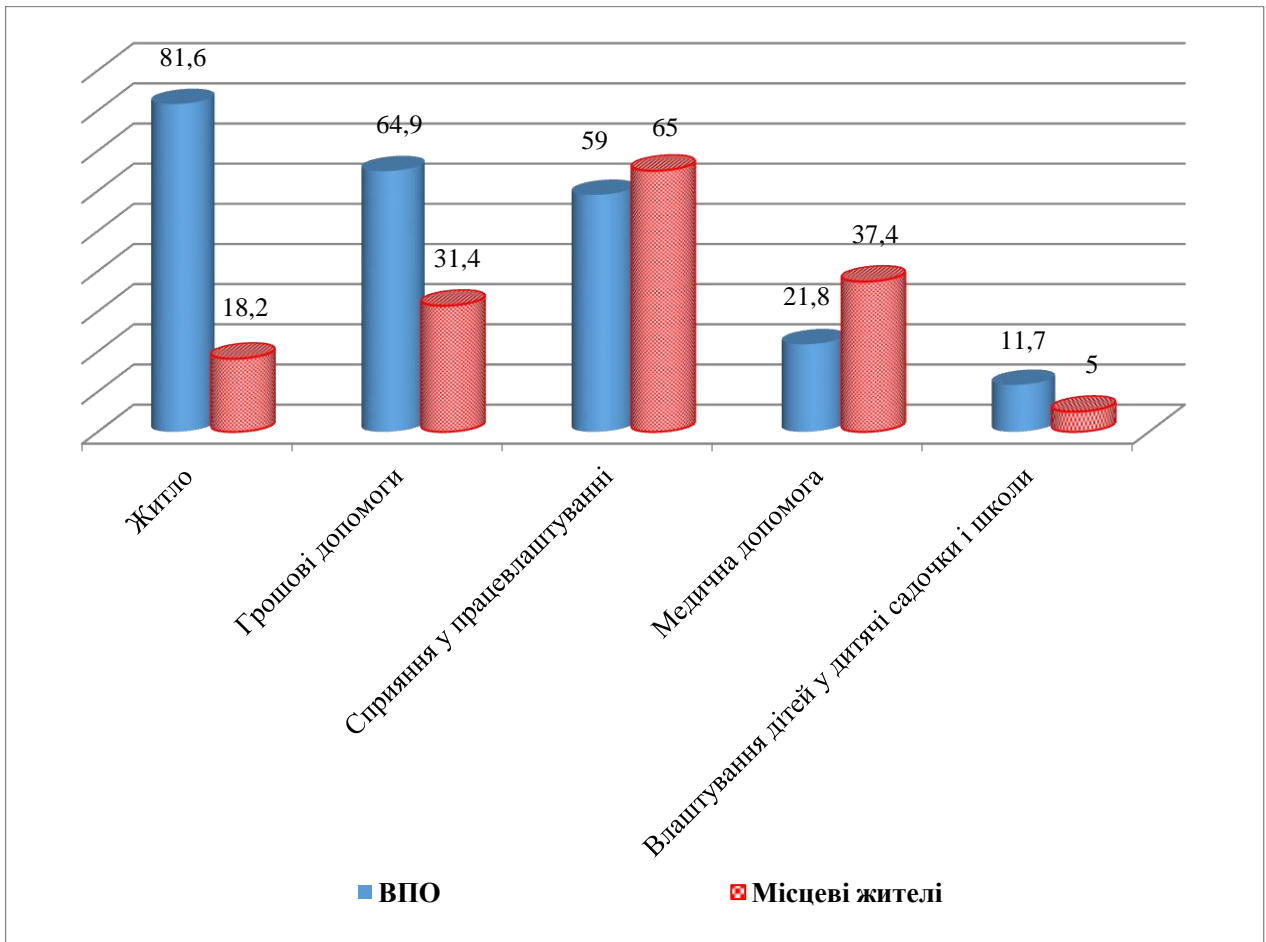

Рис. 2.11. Головні проблеми ВПО та жителів приймаючих громад в Україні, % опитаних [26]

Основні потреби ВПО та населення приймаючих громад в Україні наведені на рис. 2.11. Як свідчать дані, у процентному співвідношенні проблеми зайнятості та потреба у сприянні у працевлаштуванні однаковою мірою хвилюють як ВПО, так і населення приймаючих громад, тоді як найбільші розбіжності у потребах стосуються житла, грошових та медичних допомог. Узагальнити спільні та відмінні потреби ВПО та місцевих жителів можна у вигляді табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Спільні та відмінні потреби ВПО на населення приймаючих громад [26]

Проблеми	ВПО	Місцеві жителі
1. Створення робочих місць та можливість опанування нових професій, що затребувані ринком праці	+	+
2. Підвищення якості та доступності медичних послуг, у т.ч. соціально-психологічних	+	+
3. Підвищення якості та доступності послуг державних служб, які працюють із населенням	+	+
4. Створення платформ соціального згуртування (центрів місцевого	+	+

розвитку тощо)		
5. Зменшення позитивної дискримінації	+	-
6. Більш активна демонстрація владою потреби людей, що стали ВПО	+	-
7. Підвищення пропускної спроможності контрольних пунктів на кордоні, контрольованому Україною, і невідконтрольними територіями	+	-

Багато міжнародних проектів, спрямованих на посилення соціальної інтеграції ВПО у приймаючі громади, сприяння їх соціальній згуртованості, економічної та соціальної інтеграції з місцевими жителями, підтримку інформаційних ресурсів та створення єдиної централізованої системи реєстрації ВПО, фінансуються ЄС та урядом Японії. Крім ремонту об'єктів соціальної інфраструктури, які стали своєрідними громадськими платформами для побудови соціальних зв'язків і створення соціальних мереж, проекти згуртування націлені на реалізацію ініціатив, спрямованих на встановлення діалогу між людьми, чий погляд часто є поляризованими, посилення єдності та згуртованості членів громади, відновлення довіри та толерантності, викорінення негативного ставлення до ВПО. Так, спільна робота ВПО і місцевих жителів у складі ініціативних груп громад (ІГГ) з реалізації проектів соціальної згуртованості протягом 2015-2017 рр. за підтримки ЄС та уряду Японії по всій території України і особливо в Луганській та Донецькій областях дозволила ВПО покращити якість життя в приймаючих громадах, долучитись до розвитку місцевої економіки, отримати інформаційну та юридичну підтримку, убезпечити себе від міграції в інші країни [38; 39].

Значну допомогу у задоволенні базових потреб ВПО було отримано з боку міжнародних організацій та іноземних держав, зокрема Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Так, з грудня 2014 до квітня 2015 рр. за фінансової підтримки ЄС МОМ надала одноразову грошову допомогу 23 264 внутрішнім переселенцям у м. Харкові та Харківській області. Проектом були визначені найбільш уразливі групи населення, серед яких інваліди, особи похилого віку, самотні батьки і багатодітні сім'ї, які отримали можливість покрити найбільш нагальні потреби в умовах переселення і зими, такі як купівля медикаментів, теплого одягу, оплата за житло та придбання продуктів харчування.

УВКБ ООН підтримав уряд України і громадські організації в питаннях надання допомоги ВПО, а також безпосередньо надає допомогу найбільш незахищеним категоріям переселенців. Окрім фінансової підтримки УВКБ ООН надало також непродуктивну гуманітарну допомогу для ВПО – одяг, взуття, білизна, зимові набори одягу, ковдри. За підтримки УВКБ ООН було реконструйовано 12 будівель для компактного проживання переселенців. У 2014 р. з боку УВКБ ООН діяла програма грантової допомоги для ВПО, що включає малі бізнес-гранти та гранти на облаштування житла. Програма передбачала видачу 85 грантів на загальну суму 198 тис. доларів.

Сьогодні активно до справи допомоги переселенцям в питаннях самозайнятості та мікропідприємництва долучилися, крім МОМ, Агентство у справах біженців ООН, а також різноманітні грантові ініціативи, що фінансуються урядами Японії, Швейцарії, Данії, Чехії тощо.

Програми міжнародних донорів для ВПО охоплюють [29]:

1. Програма Датської ради по справам біженців за фінансової підтримки Швейцарського агентства розвитку і співробітництва та Департаменту міжнародного розвитку Великобританії. Розрахована на фінансування бізнес-ідей для підприємців Донецької, Луганської, Запорізької та Дніпропетровської області (сума гранту від \$300 до \$1000).

2. Гранти Чеської недержавної гуманітарної організації «Людина в біді» для створення робочих місць на території Донецької області. Розмір гранту залежить від кількості створених робочих місць і становить 26 тис. грн за кожне із них. Максимальна сума гранту – 130 тис. грн.

3. Програма агентства ООН з питань міграції (ІОМ) для ВПО з Донецької та Луганської областей, Криму, які проживають в усіх регіонах України. Вік – 18-60 років. Гранти видаються для підтримки самозайнятих та розвиток мікропідприємництва. Тренінг: бізнес- планування, облік, податки, маркетинг, менеджмент, індивідуальні консультації у формуванні бізнес-плану та захист бізнес-плану, за результатами чого приймається рішення про виділення гранту.

Розмір: 1) група «Самозайнятість» – обладнання вартістю до €650; 2) група «Мікропідприємництво» – обладнання вартістю до €2500.

4. Гранти від Крим. SOS і Агентства ООН у справах біженців (UNHCR) для груп, організацій та ініціатив, що мають чітко організовану структуру (мінімум 3 особи, з яких мінімум 50% – переселенці) та працюють у сфері захисту прав ВПО. Напрямки роботи: 1) інтеграція і побудова діалогу між переселенцями та місцевими громадами; 2) захист прав переселенців; 3) укріплення ініціатив і спільнот ВПО; 4) надання допомоги жінкам для розв’язання проблем гендерно-зумовленого насильства, а також захист людей з інвалідністю та інших соціально вразливих груп населення; 5) покращення / створення інфраструктурних соціальних об’єктів для сумісного використання ВПО та місцевими громадами. Бюджет – до 25 тис. грн, некомерційний, недискримінаційний та неполітичний характер проекту, зорієнтований на розв’язання проблем ВПО.

Наприклад, в рамках проекту «Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і постраждалого населення в Україні» за сприяння ЄС та Міжнародної організації з міграції (МОМ) вдалося відремонтувати численні приміщення соціальної інфраструктури на Донбасі (у 25 громадах для близько 90 тис. мешканців). Частина проекту була спрямована на економічне зміцнення ВПО, які проживають у областях східної України, що прийняли в своїх громадах найбільшу кількість переселенців (Донецька та Луганська – підконтрольні Україні території, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Одеська області). В рамках проекту більше 3 тис. людей пройшли тренінг з профорієнтації та основ ведення бізнесу, з яких 1780 ВПО отримали гранти на придбання професійного обладнання [32].

В рамках проектів «Підтримка стабілізації громад, що зазнали наслідків конфлікту на Донбасі» 2016 р. та «Підтримка згуртування та розвитку громад, що зазнали наслідків конфлікту на Донбасі» 2017 р. за сприяння уряду Японії та МОМ відремонтовано близько 40 об’єктів соціальної інфраструктури у Донецькій та Луганській областях та надано численні гранти на проведення

заходів соціальної згуртованості у вигляді матеріалів та необхідного обладнання. Головні ініціативи, які були підтримані, включають [39]: заходи з інтеграції ВПО, національних меншин та етнічних груп, а також людей з інвалідністю; започаткування нових соціальних послуг для всіх жителів громади (дитячої кімнати на об'єкті соціальної інфраструктури, інноваційних послуг на базі бібліотеки, кімнати психологічного розвантаження на базі амбулаторії тощо); започаткування волонтерських ініціатив (прибирання місцевого парку, облаштування дитячого майданчику тощо); заходи, спрямовані на адаптацію оточуючого середовища для осіб з інвалідністю тощо.

Переважно сума гранту для однієї громади на ремонт не перевищує \$30 тис., а на заходи згуртування – \$10 тис. Важливою умовою від міжнародних донорів для таких проектів є саме закупівля обладнання і ремонт інфраструктури з метою створення соціальних благ для населення усієї громади без жодних обмежень, а не надання фінансової допомоги окремим особам з метою виключення корупційного ризику.

Неабияку роль у соціальній адаптації ВПО та учасників АТО сьогодні відіграють громадські та освітні організації, які пристосовують людей до нових умов життя за фінансової підтримки міжнародних донорських організацій. Так, Міжнародний благодійний фонд «Міжнародний Фонд Соціальної Адаптації» має місію розвитку громадських організацій та місцевих громад як основи соціальної адаптації населення України до умов переходу до громадянського суспільства з ринковою системою відносин. У тісній співпраці із Королівством Норвегія фонд на сьогоднішній день основною діяльністю має організацію та ведення в Україні міжнародного Проекту «Україна - Норвегія». Мета Проекту – зняття соціальної напруженості в офіцерському середовищі у зв'язку з масовим скороченням Збройних Сил та сприяння соціальній адаптації офіцерів і членів їх сімей до умов цивільного життя, а також ВПО до реалізації себе в нових умовах.

Програма ефективно реалізується в Україні вже більше 10 років і на сьогоднішній день є наймасштабнішою з огляду на її географію та кількість

учасників, які пройшли перепідготовку, і комплексною за змістом (професійна перепідготовка, психологічна адаптація, сприяння у працевлаштуванні). Організатором виконання проекту в Україні є Міжнародний фонд соціальної адаптації. Виконавцями проекту з українського боку є: університети, громадські організації ветеранів Збройних Сил, підприємства та організації, професійно орієнтовані на вирішення соціальних проблем (у т.ч. ВПО).

Загалом, завдяки численним проектним ініціативам, реалізованим міжнародними донорами для згуртування ВПО та представників приймаючих громад, вдалося досягти протягом кількох років таких позитивних результатів: 1) громади почали приймати в своє середовище усіх без винятку (представників меншин, людей з інвалідністю, літніх); 2) реалізувалась велика кількість освітніх, культурних, спортивних заходів, що сприяли інклюзії різних людей у громадську активність; 3) покращилась комунікація «громада – влада», оскільки місцеві органи влади також долучилися до ініціатив, підтриманих міжнародними організаціями; 4) народилась згуртованість між людьми із різним соціальним та майновим становищем, поколіннями, ВПО та місцевими, що дозволило посилити соціальний та людський капітал громад; 5) сформувалися майданчики для спілкування та обміну думками, були запропоновані нові та якісні товари й послуги у місці поселення ВПО, що сприяло підйому місцевої економіки та підвищення рівня соціальної безпеки громадян.

Висновок до розділу 2

1. 8 лютого 2018 р. Міністерство закордонних справ України оприлюднило заяву, згідно з якою від початку збройної агресії Росії проти України обліковано понад 1 млн 492,4 тис. переселенців (1 млн 218,2 тис. сімей), із загальної кількості яких майже 49,5 тис. складають особи з інвалідністю, 228,5 тис. – діти та майже 787,2 тис. – пенсіонери.

2. Державна політика відносно ВПО зберігається на рівні ручного управління. Не створені поки дієві інституціональні механізми інтеграції ресурсів ВПО у територіальні громади. Створення ВПО інститутів громадянського суспільства має ґрунтуватися на вирішенні поставлених перед громадською організацією цілей і завдань, а також на соціальній відповідальності перед своїми членами, територіальною громадою та суспільством за результати своєї діяльності. Процес інтеграції відбувається здебільшого на індивідуальному рівні, де ВПО отримують можливість забезпечити свої права на освіту, працевлаштування, житло. Саме інституції, як наприклад освітні заклади або управління соціального захисту забезпечують правила гри.

3. Значну допомогу у задоволенні базових потреб ВПО було отримано з боку міжнародних організацій та іноземних держав, зокрема Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Сьогодні активно до справи допомоги переселенцям в питаннях самозайнятості та мікропідприємництва долучилися, крім МОМ, Агентство у справах біженців ООН, а також різноманітні грантові ініціативи, що фінансуються урядами Японії, Швейцарії, Данії, Чехії тощо.

4. Позитивними результатами інтеграції ВПО у приймаючі громади можна вважати: 1) громади почали приймати в своє середовище усіх без винятку; 2) реалізувалась велика кількість освітніх, культурних, спортивних заходів; 3) покращилась комунікація «громада – влада»; 4) народилась згуртованість між людьми із різним соціальним та майновим становищем, поколіннями, ВПО та місцевими; 5) сформувалися майданчики для спілкування та обміну думками тощо.

РОЗДІЛ 3

НАПРИМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВПО В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

3.1. Міжнародний досвід соціальної адаптації ВПО

Серед країн, практичним досвідом яких Україні варто скористатись у справі соціальної адаптації ВПО, можна виокремити Грузію та Азербайджан. Базуючись на досвіді вирішення аналогічних питань у країнах постсоціалістичного табору, до найважливіших аспектів соціального захисту ВПО можна віднести стан законодавчого забезпечення, працевлаштування, житло, соціальне та пенсійне забезпечення.

Попри об'єктивний характер процесу інтеграції ВПО за новим місцем проживання, предметно висвітлити досліджуване явище можна за різними ракурсами наукового пізнання, специфіка яких і дозволить побудувати відповідні механізми [55]: інтеграційний; інституційний; безпеки життєдіяльності; соціально-трудова відносин; людського фактору; зайнятість; громадянське суспільство; інформаційні потреби; системний підхід.

Інтеграційний (соціокультурна інтеграція) ракурс дослідження стосується того, що при вивченні взаємодій соціуму, який приймає ВПО і мігрантів, найбільш поширеною є інтеграційна модель, за якою соціальна інтеграція ВПО у нове суспільство визначає процес перетворення відносно самостійних, слабо зв'язаних між собою представників різних соціальних груп в єдину цілісну систему, яка базується на повазі всіх прав людини і основних свобод, на культурній і релігійній багатоманітності, соціальній справедливості і врахуванні особливих потреб ВПО. У процесі інтеграції ВПО у місцеву громаду виникають різні проблеми: відсутність цільових державних програм із забезпечення соціальним житлом; труднощі з працевлаштуванням та отриманням вищої освіти та професійного навчання тощо. У цьому контексті необхідно: відшукати шляхи та бар'єри соціальної інтеграції та адаптації ВПО

на ринку праці у місцевих громадах; визначити прояви соціального відторгнення серед ВПО; з'ясувати типи ціннісних відмінностей у взаємовідносинах місцевих громад і ВПО; виявити прояви соціальних конфліктів тощо. При цьому важливою частиною зазначених досліджень має бути вивчення соціокультурної адаптації, пристосування людини чи групи людей до умов нового соціокультурного середовища, а отже і до нових ціннісних орієнтацій, норм поведінки, традицій, ритуалів для того, щоб прийняти нову культуру тощо.

З позиції інституційного підходу, застосування інституційної методології при формуванні державної політики щодо інтеграції ВПО за новим місцем проживання передбачає встановлення сукупності «правил гри» (правил, норм, санкцій), формальних і неформальних норм, відкритих і прихованих настанов, які впорядковують і роблять передбачуваною людську взаємодію у цій сфері.

Безпека життєдіяльності стосується того, що перехід до суспільства ризику визначає трансформацію звичних умов існування людей у ризикогенні. Сьогодні відбувся радикальний перехід від першої стадії сучасності, у якій захист людині гарантувала національна держава, до другої, яка характеризується загальною небезпекою. Виникнення проблематики ВПО покладає на суспільство відповідальність за долю цієї категорії населення і вимагає від держави вироблення адаптаційних стратегій для вимушених переселенців. Тому слушною слід вважати пропозицію щодо розробки та ефективного впровадження Стратегії соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, яка пропонує механізм інтеграції ВПО за новим місцем проживання, зокрема, через створення нових робочих місць та будівництво повноцінного житла.

З позицій соціально-трудова відносин простежується вплив на процеси інтеграції ВПО за новим місцем проживання концепцій соціальної згуртованості й соціального капіталу. Попри відсутність соціальної згуртованості, духовної цілісності українського суспільства, для конструювання механізмів інтеграції ВПО вирішальним є врахування: рівня

соціальної довіри (характеризує довіру до місцевих жителів, державних і недержавних інституцій, дотичних до вирішення проблем ВПО); участі у колективних діях (характеризує ступінь та інтенсивність залучення до соціальної активності в країні, у регіоні потенціалу ВПО); наявності та доступності інформації та комунікацій (характеризує засоби та способи спілкування між місцевим населенням і ВПО, у т. ч. у середовищі (громаді) ВПО, а також й інститутами державного, регіонального управління й гуманітарними організаціями.

З позицій людського чинника при формуванні стратегії та державної політики щодо інтеграції ВПО за новим місцем проживання не можна нехтувати і не враховувати положення концепцій людського розвитку, людського капіталу, трудового потенціалу. Відповідно до принципів моралі і людяності як для всіх громадян України, так і для категорії ВПО, людський розвиток означає «розширення спектру вибору для людей» і реалізацію свободи вибору людини бути здоровою, освіченою, мати гідний рівень життя. Компонентна структура трудового потенціалу визначається демографічними, професійно-кваліфікаційними, соціально-економічними факторами, що дає підставу виділити в його складі компоненти: здоров'я; освіта; моральність, вмотивованість і вміння працювати в колективі; творчий потенціал; активність; організованість; професіоналізм тощо. Реалізуючи стратегію залучення потенціалу ВПО у місцеві громади, важливо найповніше врахувати і використати при працевлаштуванні цієї категорії також такі потенціали: психофізіологічний (здатність і схильність людини, стан її здоров'я, працездатність, тип нервової системи), кваліфікаційний (загальні й спеціальні знання, трудові навички й вміння), особистісний (рівень громадської свідомості і соціальної зрілості, ціннісні орієнтації, інтереси тощо).

Зайнятість ВПО та зайнятість на засадах гідної праці стосується того, що вихід національної економіки із депресивного стану і слідування накресленим європейським цінностям неможливо досягти без належного рівня гідної праці. Тобто рівень працевлаштування ВПО, якість їхньої праці стає джерелом усіх

благ і формою реалізації інтелектуальних і фізичних здібностей людей, розвитку їхнього трудового потенціалу, і тому має бути забезпечена належними умовами.

З позицій громадянського суспільства його представники будують свої відносини з державним і приватним сектором у міграційній сфері, формують партнерські стосунки і розв'язують проблеми ВПО у взаємодії з відповідними державними установами. Більшість громадських організацій, діяльність яких спрямована на захист прав мігрантів або надання допомоги мігрантам, біженцям, ВПО, є партнерами міжнародних організацій, що впроваджують спільні програми чи проекти. Військові дії на сході України дали новий поштовх волонтерському руху на підтримку проблем ВПО, об'єднуючи спільні зусилля волонтерських груп церкви та місцевих громад, здійснюючи фінансування спільними коштами, координацію та проведення рятувальних операцій, надання допомоги ВПО та забезпечення постачання армійських підрозділів через мережі Facebook. Таким чином, громадянське суспільство намагається надавати захист і допомогу ВПО в процесі інтеграції у випадках, коли дії держави є неефективними.

З позиції інформаційних потреб ВПО, слід зазначити, що коло інформаційних потреб ВПО надзвичайне широке, стосується питань допомоги з евакуації, практичної інформації про порятунок життя (включаючи нові закони і положення про ВПО), шляхів і суб'єктів, які пропонують допомогу. ВПО, які перебувають поза межами непідконтрольних державі територій, здебільшого покладаються на: усну інформацію, одержану від раніше прибулих осіб і від волонтерів, мобільні телефони, гарячі лінії місцевих груп, місцеві волонтерські групи та церкву, соціальні ЗМІ місцевих волонтерських груп, національні телеканали та місцеві ЗМІ. Дослідники інформаційних потреб ВПО вважають, що досі не вистачає довідкової інформації, дорожніх карт (або є досить фрагментарно) – де і як вирішувати переселенцям ту чи іншу проблему.

З позицій системного підходу, інтеграція ВПО як система – це процес перетворення відносно самостійних, слабо зв'язаних між собою представників

різних соціальних груп, людей в єдину цілісну систему, яка базується на повазі всіх прав людини і основних свобод, на культурному і релігійному багатоманітті, соціальній справедливості і врахуванні їхніх особливих потреб. Інтеграція ВПО – це динамічний, довготривалий двосторонній процес взаємного пристосування громад мігрантів, з одного боку, та всього населення регіону, з другого, результатом якого є отримання всіма людьми рівних громадянських, соціальних та економічних можливостей, прав і обов'язків. Таким чином, елементами системи є представники різних соціальних груп, органи державного та регіонального управління, гуманітарні організації, церква, міжнародні організації, місцеве населення регіонів України. Останні координуються через зв'язки між собою й організуються у певні структури.

Досвід Грузії. За останні 25 років Грузія пережила дві потужні хвилі внутрішнього переміщення, перша з них була спричинена збройними зіткненнями у Абхазії та Південній Осетії на початку 1990-х рр., друга – війною у Південній Осетії 2008 р.

На сьогодні в Грузії зареєстровано 259 247 ВПО, що складає близько 7% населення країни. Відповідальним органом є Міністерство у справах осіб, вимушено переміщених з окупованих територій, біженців та розселення. Чинне законодавство гарантує права ВПО на соціальне забезпечення, отримання допомоги, адекватне житло, майнові права тощо. Якщо реституція житла та іншого майна неможлива, ВПО можуть отримати альтернативне житло рівнозначної вартості або компенсацію втрат. У 2009 р. встановлено порядок передачі ВПО у приватну власність житлової площі в колективних центрах, пустих приміщеннях та нових багатоквартирних будинках. Державна власність передається за символічну ціну 1 ларі. ВПО звільняються від сплати податку на передану власність та отримані компенсації.

У 2007 р. було затверджено Державну стратегію щодо внутрішньо переміщених осіб, яка була скоригована у 2008 р., коли стало зрозуміло, що через війну з Росією повернення відкладається на невизначену перспективу. Стратегія пропонує довготермінові рішення для адаптації ВПО, включаючи

надання постійного житла, сприяння зайнятості та заходи, спрямовані на інтеграцію в місцевих громадах.

У 2013 р. Урядом Грузії було створено Агенцію з питань зайнятості ВПО, яка діє у партнерстві з державними структурами та міжнародними донорами, включаючи Європейський союз, Датську раду з питань біженців тощо. Агенція постійно оголошує конкурси для місцевих ГО на реалізацію програми зайнятості, що включає надання ваучерів на закупівлю необхідних матеріалів та обладнання для сільськогосподарських підприємств, а також розвиток самозайнятості та малого бізнесу серед ВПО.

Досвід Азербайджану. Воєнні дії у Нагірному Карабасі спричинили вимушені переселення в Азербайджані ще в останні роки існування СРСР. Загальна чисельність ВПО становить близько 600 тис. осіб (7% населення країни).

Згідно чинного законодавства країни, ВПО гарантовано надання тимчасового місця проживання, медичне обслуговування та надання лікарських препаратів, першочергове розміщення в спеціальних соціальних установах людей з інвалідністю та літнього віку, отримання матеріальної допомоги. При переселенні на постійне місце проживання ВПО компенсуються витрати переїзду. Вони можуть отримати безпроцентний кредит на 10 років, земельну ділянку у користування, при самостійній купівлі житла звільняються від нотаріального мита.

ВПО надається сприяння в працевлаштуванні, у разі перекваліфікації на час навчання виплачується середня заробітна плата за новою спеціальністю. В державних установах та організаціях встановлені квоти для працевлаштування ВПО. У разі скорочення штатів вони користуються переважним правом залишитися на посаді. Підприємцям з числа ВПО надаються пільгові кредити. Пенсії ВПО нараховуються й за відсутності документів, що підтверджують стаж роботи та розмір заробітної плати. Законодавство звільняє ВПО від сплати податку на доходи і державних мит при видачі посвідчення особи та водійських прав.

Центральним органом влади є Державний комітет у справах біженців та ВПО. Голова Комітету є водночас віце-прем'єр міністром Азербайджану. Координуючу функцію покладено на Департамент з питань біженців, ВПО, міграції та роботи з міжнародними організаціями, утворений в структурі Кабінету міністрів. У 2004 р. була прийнята Державна програма з покращання житлових умов і підвищення рівня зайнятості біженців та ВПО. Загальна сума витрат на її фінансування становить 3% державного бюджету, що є найвищим показником у світі.

Отже, для підвищення результативності механізму інтеграції потенціалу ВПО за новим місцем проживання можна забезпечити реальну підтримку державної влади діями зі сторони громадських організацій за умови:

1) використання механізмів публічності та транспарентності, широке застосування дорадчо-консультативних процедур, що дозволить створити в суспільстві атмосферу соціальної довіри;

2) активної інформаційно-просвітницької роботи з національною та іноземною громадськістю.

Важливим і перспективним є затвердження Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні.

Використання позитивно апробованих міжнародною спільнотою механізмів соціальної адаптації ВПО дозволило у досить короткий термін реалізовувати на національному та регіональному рівнях наступних проектів:

– Проект ЄС / ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» (МРГ). Завдяки спільним зусиллям місцевої влади та організацій громад створюються всі необхідні умови для благоустрою найбільш нужденних ВПО: матерів з дітьми, людей похилого віку та осіб з обмеженими можливостями. Реалізується у Дніпропетровській, Харківській, Полтавській, Запорізькій, Одеській, Донецькій і Луганській областях. У Донецькій області Проект ЄС / ПРООН МРГ реалізує одразу два мікропроекти щодо створення сприятливих житлових умов для ВПО – у Краматорську (Донбаський міжрегіональний центр

професійної реабілітації інвалідів) і Слов'янську (приміщення санаторію «Слов'янський»).

– Проект «Підтримка активності новоствореної ініціативної групи внутрішньо переміщених осіб та сприяння їх суспільній інтеграції і діалогу в місцевій громаді», що реалізується Полтавською обласною молодіжною громадською організацією «Твій Світ» за підтримки Громадської ініціативи «Крим.SOS» та Фонду стабілізації конфлікту та безпеки Великої Британії «Stabilization Support Services».

– Проект «Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні», що реалізується ПРООН за фінансової підтримки уряду Японії і в партнерстві з урядом України, регіональною та місцевою владами.

– Тренінгова програма з розвитку навичок підприємництва для ВПО та місцевого населення Донецької та Луганської областей, що реалізується Програмою розвитку ООН в Україні, фінансується урядом Японії, за підтримки уряду України, Державної служби зайнятості України, регіональної та місцевої влади.

– Програма ЄС «Підтримка громад, що опинилися під впливом конфлікту в Україні», що націлені на допомогу ВПО та відновлення критичної комунальної інфраструктури.

– Проект «Адвокація та правова допомога внутрішньо переміщеним особам в Україні», що реалізується Данською радою у справах біженців і Всеукраїнським благодійним фондом «Право на захист» за підтримки Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Цей проект становить собою комплексну ініціативу, спрямовану на захист індивідуальних прав, розвиток громадянського суспільства, роботу із законодавчими ініціативами. Проект охопив 20 областей України, у тому числі Донецьку і Луганську.

– Проект Служби у справах дітей та сім'ї Київської ОДА й Міжнародної благо дійної організації «Партнерство «Кожній дитині» за назвою «Соціальна

інтеграція та примирення внутрішньо переміщених сімей і дітей у Київській області», який буде реалізований за фінансування Європейського Союзу.

Отже, встановлення координаційних зв'язків між переселенцями з подальшим об'єднанням їх у певні структури дозволяє добитися: зниження пасивності ВПО на нових територіях; самоорганізації їх для відстоювання своїх прав і налагодження нового життя; координації в діях різноманітних урядових інституцій як між собою, так і з відповідними між народними організаціями тощо.

Механізми інтеграції потенціалу ВПО за новим місцем проживання – це сукупність форм, методів, прийомів, засобів, шляхів впливу на суб'єкти (учасників) внутрішніх і міжрегіональних переміщень усередині країни, які за відповідного законодавчого забезпечення формують й реалізують держава, органи державного і регіонального управління, працедавці, громадянське суспільство (гуманітарні організації) і безпосередньо переміщені особи. Метою зазначених дій є: дотримання та гарантування визначених у Конституції України та в інших міжнародних документах прав і свобод ВПО; відновлення економічних, фінансових, політичних, соціальних, інформаційних, культурних та інших зв'язків з громадянами України, які проживають як на тимчасово окупованій території, так і в інших регіонах України; забезпечення соціальних потреб (у широкому сенсі), у тому числі соціальних, трудових, виборчих прав і права на освіту після залишення ВПО тимчасово окупованої території. На часі проведення низки соціально-економічних досліджень у різних регіонах України щодо результативності та ефективності реалізації механізмів інтеграції потенціалу ВПО за новим місцем проживання.

3.2. Вектори реформування інституційного забезпечення політики соціальної адаптації ВПО в Україні

Незважаючи на численні нормативно-правові акти, які регулюють проблемні аспекти, пов'язані із ВПО, в сфері інституційного забезпечення

політики соціальної адаптації ВПО залишається іще багато нерозв'язаних питань.

1. Взяття на облік ВПО. Згідно зі статтею 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, що діє безстроково, крім випадків скасування дії довідки [54]. Для отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи така особа звертається із заявою до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення за місцем проживання у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Проте проблемою залишається впровадження Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, яка перебуває в дослідній експлуатації. Нерідко виникають ситуації, коли у зв'язку з технічними проблемами особи не можуть отримати довідку про взяття на облік ВПО впродовж досить тривалого часу. Також існують труднощі під час оформлення довідки ВПО при пред'явленні паспорта громадянина України для виїзду за кордон та документів, які підтверджують фактичне проживання особи на момент виникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, оскільки часто представники управлінь праці та соціального захисту населення вимагають подавати виключно паспорт громадянина України.

Можна рекомендувати більш активне впровадження Єдиної інформаційної бази даних про ВПО у повну промислову експлуатацію. Впровадження такої системи в ідеалі повинно суттєво поліпшити взаємодію ВПО, управлінь праці та соціального захисту населення, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, що займаються проблемами ВПО, і створити умови для спрощення та прискорення процесів надання допомоги тим, хто її найбільше потребує.

2. Право на соціальний захист. Грошову допомогу надають ВПО, які перемістилися з тимчасово окупованої території України, населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, і населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення, а також ВПО, житло яких зруйновано або стало непридатним для проживання внаслідок проведення АТО та яких взято на облік у структурних підрозділах з питань соціального захисту населення, з дня звернення за її призначенням по місяць зняття з такого обліку включно, але не більше ніж на шість місяців.

Грошову допомогу надають у таких розмірах [30]:

- для осіб, які отримують пенсію, та дітей – 1 000 грн на особу (члена сім'ї);
- для осіб з інвалідністю I групи та дітей з інвалідністю – 130% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- для осіб з інвалідністю II групи – 115% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- для осіб з інвалідністю III групи – прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність; - для працездатних осіб – 442 грн на особу (члена сім'ї).

Загальний розмір допомоги на сім'ю розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 3000 грн, для сім'ї, до складу якої входять особи з інвалідністю або діти з інвалідністю, – 3 400 грн, для багатодітної сім'ї – 5 000 грн.

Грошова допомога не призначається у разі, коли:

- будь-хто з членів сім'ї (крім сімей, до складу яких входять військовослужбовці з числа внутрішньо переміщених осіб, які захищають незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та беруть безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції) має у власності житлове приміщення/частину житлового приміщення, що розташоване в інших регіонах, ніж тимчасово окупована територія України,

населені пункти, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення, крім житлових приміщень, які непридатні для проживання, що підтверджується відповідним актом технічного стану;

- будь-хто з членів сім'ї має на депозитному банківському рахунку (рахунках) кошти у сумі, що перевищує 25-кратний розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб – (40 600 грн).

Проблемою залишається відсутність прив'язки розміру щомісячної грошової допомоги до прожиткового мінімуму, що не дає змоги реагувати на інфляційні процеси, зокрема зростання вартості найму (оренди) житла або оплати житлово-комунальних послуг, а також неможливість отримання щомісячної адресної допомоги у тих випадках, коли в одного чи кількох членів сім'ї у власності наявне житлове приміщення/частина житлового приміщення, проте з різних причин фактичне проживання там неможливе.

Можна рекомендувати Кабінету Міністрів України внести зміни до Постанови КМУ «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 01.10.2014 р. №505 щодо необхідності прив'язки розміру щомісячної грошової допомоги до постійно зростаючого прожиткового мінімуму, що дасть змогу хоча б частково врахувати інфляційні процеси.

3. Право на пенсію. Для отримання пенсійних виплат особи, переміщені з тимчасово окупованої території та районів проведення АТО, крім необхідності отримання довідки внутрішньо переміщеної особи, відкриття рахунку виключно в Ощадбанку, оформлення електронного пенсійного посвідчення (далі – ЕПП) і періодичного проходження фізичної ідентифікації в установі банку (перші два рази – кожні шість місяців, надалі – кожні 12 місяців для тих, хто вже отримав ЕПП, і кожні три місяці для всіх інших отримувачів пенсії), повинні також дотримуватися обмежень, передбачених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»

(тривала відсутність (більш як 60 днів, в окремих випадках 90 днів) особи за місцем проживання, яка дає обґрунтовані підстави вважати, що внутрішньо переміщена особа повернулася до покинутого місця постійного проживання), а також обмеження, передбачені Постановою Кабінету Міністрів України №365 від 08.06.2016 (щодо перевірок фактичного місця проживання, припинення виплат пенсій за рішеннями відповідних комісій тощо).

Виплата пенсій, довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення, надання соціальних послуг, субсидій та пільг внутрішньо переміщеним особам здійснюються за місцем перебування таких осіб на обліку, що підтверджується довідкою, виданою згідно з Порядком оформлення і видачі довідки про взяття на облік ВПО.

При цьому, з метою вдосконалення, спрощення механізму соціальних виплат переселенцям постановою КМУ від 13 вересня 2017 р.т.№ 689 передбачено, що у разі наявності в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб інформації щодо проходження особою фізичної ідентифікації в “Ощадбанку”, чергова перевірка у відповідному періоді не проводиться.

Також змінами передбачено, що чергова перевірка фактичного місця проживання не проводиться стосовно:

- ВПО, які працюють в органах державної влади або органах місцевого самоврядування та якими надано довідку з місця роботи про те, що вони перебувають у трудових відносинах із цими органами влади і умови їх роботи потребують постійного перебування на території, де органи державної влади здійснюють свої повноваження (за винятком відряджень за кордон);

- військовослужбовців із числа переселенців, які захищають незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та беруть безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо на території проведення АТО, за наявності довідки з військової частини про залучення до проведення антитерористичної операції.

Проблемою є можливість отримувати пенсії виключно через рахунки, відкриті в установах Ощадбанку, що позбавляє особу права вибору банківської установи, виникають складнощі із підтвердженням страхового стажу для отримання пенсії, особливо в разі призначення пільгової пенсії за відповідними списками (1 і 2) професій і посад, які дають на неї право. Також існує необхідність проходити процедури перевірок (чергових, в порядку контролю, на призначення чи відновлення пенсійних виплат) достовірності зазначеної в заяві інформації про фактичне місце проживання/перебування внутрішньо переміщеної особи зі складанням акту обстеження матеріально-побутових умов сім'ї.

Доцільно рекомендувати Кабінету Міністрів України внести зміни до:

1) Постанови КМУ «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 № 637 і передбачити можливість отримувати виплату пенсії для внутрішньо переміщених осіб через рахунки, відкриті в будь-якій банківській установі України;

2) Постанови КМУ «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 05.11.2014 № 637 щодо виключення обов'язковості надання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб під час оформлення пенсійних і соціальних виплат, не пов'язаних зі щомісячною адресною грошовою допомогою для ВПО.

Необхідно прийняти альтернативний порядок призначення (відновлення) соціальних виплат і механізм контролю за соціальними виплатами для ВПО, який має стосуватися виключно отримувачів щомісячної адресної грошової допомоги для покриття витрат на оренду житла та оплату житлово-комунальних послуг і не повинен застосовуватися до отримувачів виплат пенсії та інших соціальних виплат, не пов'язаних з переміщенням.

4. Право на охорону здоров'я. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» ВПО має право на отримання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я України забезпечує

організацію надання медичної допомоги та медичного обслуговування, здійснення комплексних заходів щодо санітарно-епідеміологічної безпеки населення та карантинних заходів за місцем фактичного перебування внутрішньо переміщених осіб. Закон України “Про оздоровлення та відпочинок дітей” визначає, що діти, зареєстровані як ВПО, а також діти, які проживають у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, належать до категорії дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає, що кожний пацієнт має право на вільний вибір лікаря. Кожен пацієнт має право, коли це виправдано його станом, бути прийнятим у будь-якому закладі охорони здоров'я за своїм вибором, якщо цей заклад має можливість забезпечити відповідне лікування. Крім цього, згідно із Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

В Україні розпочалася приписна кампанія Міністерства охорони здоров'я «Лікар для кожної сім'ї». Основне завдання пацієнтів – обрати собі лікаря та підписати з ним декларацію. Місце реєстрації вже не має жодного значення. Переселенці можуть звертатися до будь-якого терапевта, сімейного лікаря чи педіатра, не зважаючи на реєстрацію місця проживання. Для отримання допомоги потрібно мати тільки паспорт чи інший документ, що підтверджує особу. Довідка ВПО не потрібна. Відмовити у підписанні декларації можуть лише з двох причин: заклад ще не підключено до електронної системи охорони здоров'я або всі лікарі медичного закладу набрали максимальну кількість пацієнтів. Отже, на підставі прийнятих змін, які почали активно впроваджувати з 1 січня 2018 р., не можна з упевненістю зазначити про позитивну або негативну практику їх реалізації для ВПО на підставі незначного проміжку часу від початку їх запровадження.

Проблемами залишаються практика «добровільних пожертвувань» у медичних закладах державної та комунальної форми власності, неналежне виконання програми «Доступні ліки» в окремих областях за наявності коштів для її реалізації, а також відсутність моніторингу та контролю за порушенням або неналежним виконанням державних і регіональних програм щодо медичних послуг населенню, висока вартість окремих медичних препаратів і курсів лікування (відсутність державного кредитування/розстрочки на лікування). Досить складна ситуація в Україні із відновленням втрачених документів медичного характеру та проходженням медико-соціальних експертних комісій для встановлення групи інвалідності, відсутністю ВПО в реєстрі територіальних громад, внаслідок чого потреби цієї категорії не враховано під час формування запиту на медичну субвенцію.

В якості рекомендацій Міністерству охорони здоров'я України можна запропонувати запровадження системи моніторингу та контролю за виконанням програми «Доступні ліки» в регіонах, державних і регіональних програм щодо медичних послуг населенню, зокрема щодо належного забезпечення медичними послугами та препаратами внутрішньо переміщених осіб. Кабінету Міністрів України доцільно розробити та затвердити програму пільгових способів оплати лікування окремих захворювань і надання грошової допомоги для постраждалих осіб, у тому числі ВПО, які перебувають у складних життєвих обставинах, спричинених соціальним становищем, внаслідок яких особа частково або повністю не має здатності чи змоги самостійно піклуватися про особисте життя та здоров'я.

5. Виборче право. У статті 38 Конституції України зазначено, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Стаття 8 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначає, що ВПО реалізує своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах і референдумах шляхом зміни

місця голосування без зміни виборчої адреси згідно з частиною третьою статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців». Відповідно до цього Закону виборчою адресою виборця є адреса, за якою зареєстровано його місце проживання відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Згідно із Законом України «Про місцеві вибори» належність виборця до територіальної громади та його постійне проживання на відповідній території визначається виключно зареєстрованим місцем проживання, тому внутрішньо переміщені особи не мають змоги приймати участь у місцевих виборах з точки зору реалізації активного виборчого права. На виборах Президента України та народних депутатів України (у багатомандатному виборчому окрузі) внутрішньо переміщені особи мають змогу скористатися процедурою тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Чинне законодавство не дозволяє виборцю, який скористався процедурою тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси, голосувати в одномандатних виборчих округах на виборах народних депутатів України.

Однак наявна процедура визначення виборчої адреси не дає ВПО змоги реалізувати своє право обирати владу на місцевих виборах або під час голосування за кандидатів у народні депутати України в одномандатних виборчих округах. Неможливість брати участь у місцевих виборах становить непряму дискримінацію за ознаками місця проживання і суперечить міжнародним стандартам, Конституції, законам України. На сьогодні значна частина ВПО де-факто є членами приймаючої територіальної громади – це місце їх постійного проживання, місце, де вони працюють, сплачують податки, отримують медичні, освітні та адміністративні послуги. Тому внутрішньо переміщені особи повинні мати змогу реалізувати своє активне виборче право під час голосування за народних депутатів в одномандатному виборчому окрузі та на місцевих виборах, щоб обрати ту владу, яка зможе подбати у тому числі й про їхні потреби. Без прийняття змін до законодавства, які зроблять можливою реалізацію активного виборчого права на всіх видах виборів для ВПО,

неможливо забезпечити повноцінну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.

В якості рекомендацій Верховній Раді України доцільно передбачити можливість зміни виборчої адреси органом ведення реєстру виборців за мотивованим зверненням виборця без зміни реєстрації місця проживання. Для цього виборцю необхідно подати до органу ведення реєстру один із чітко визначених проектом закону документів, зокрема це може бути договір оренди житла або документ, який підтверджує право власності на житло за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою; довідка про взяття на облік ВПО; документ, що засвідчує перебування виборця у шлюбі або в родинних відносинах із особою, місце проживання якої зареєстровано відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» за адресою, яку виборець просить визначити його новою виборчою адресою тощо.

6. Право на субсидію. Субсидію призначають одній із зареєстрованих у житловому приміщенні (будинку) осіб або особі, яка не зареєстрована, але фактично проживає у житловому приміщенні (будинку) на підставі договору найму (оренди) житла, якщо їй нараховується плата за житлово-комунальні послуги, або вони є індивідуальними забудовниками, будинки яких ще не прийнято в експлуатацію. Проте це є окремим випадком і потребує, окрім наявності такого договору, додаткового рішення районної, районної у м. Києві і Севастополі держадміністрації та виконавчого органу міської і районної ради або утвореної ними комісії та акту обстеження матеріально-побутових умов домогосподарства. До того ж орендарю не потрібно оформлювати на себе особові рахунки з оплати житлово-комунальних послуг.

Для отримання субсидії особа подає або надсилає поштою до УПСЗН за місцем проживання заяву про призначення житлової субсидії та декларацію про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії, за встановленими формами. Якщо фізична особа не зареєстрована, але фактично

проживає у житловому приміщенні (будинку), вона додатково подає договір найму (оренди) житла (за наявності).

Рівень задоволеності ВПО доступністю основних соціальних послуг погіршився з грудня 2017 р. ВПО найбільше були задоволені доступом до освіти (80%) і найменше задоволені можливостями працевлаштування (56%). Медичне обслуговування є недоступним для багатьох вимушених переселенців через високу вартість ліків та послуг. Частка ВПО, задоволених доступністю медичних послуг, різко знизилася з 85% у грудні до 62% у березні 2018 р.

Проблемою є непоодинокі відмова власників житлових приміщень укладати письмовий договір найму (оренди) житла, зокрема через достатньо високі ставки податку на доходи фізичних осіб для власників житла у разі надання нерухомості у житловий найм; неможливість оформлення субсидії на оплату комунальних послуг власниками житлових приміщень, які фактично там не зареєстровані. Часто трапляються ситуації, коли ВПО, набуваючи у власність житло на підконтрольній території України, не мають змоги оформити субсидію, оскільки, змінивши реєстрацію місця проживання у паспорті, вони побоюються втратити житло, залишене на тимчасово окупованій території. Крім того, зміна позначки про реєстрацію у паспорті може викликати певні практичні труднощі під час перетину КППВ. Водночас, набувши житло у власність на підконтрольній території України, вони втрачають право на отримання щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

В якості рекомендацій можна запропонувати Верховній Раді України внести зміни в Податковий кодекс України щодо встановлення ставки для податку на доходи фізичних осіб для власників житла у разі надання нерухомості у житловий найм (піднайм) внутрішньо переміщеним особам у розмірі 0%, а Кабінету Міністрів України внести зміни в «Порядок надання населенню субсидій», затверджений Постановою КМУ від 21.10.1995 р. №848

щодо можливості призначення субсидії на основі довідки ВПО без необхідності надання договору найму (оренди) житла із власником.

7. Право на землю. Згідно зі статтею 121 Земельного кодексу України всі громадяни України (у т.ч. внутрішньо переміщені особи) мають право на безкоштовну передачу їм земельних ділянок, із фондів державної та комунальної власності, в таких розмірах [30]:

- для ведення власного сільського господарства – до 2 га землі;
- для ведення садівництва – до 0,12 га землі;
- для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд:
 - у селах – до 0,25 га землі;
 - у селищах – до 0,15 га землі;
 - у містах – до 0,10 га землі; - для індивідуального дачного будівництва – до 0,10 га землі;
- для будівництва гаражу – до 0,01 га землі;
- для ведення фермерського господарства (у розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільгосппідприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство).

Зазвичай місцеві органи влади дають відписки на запити громадян щодо наявності вільних земельних ділянок державної чи комунальної форми власності, щодо яких може бути застосовано цю процедуру. Складнощі виникають з використанням «Публічної кадастрової карти України», наприклад: земельна ділянка взагалі відсутня («Ділянку не знайдено»); відсутній кадастровий номер; межі земельної ділянки перетинаються з межами іншої ділянки (ділянок); частина ділянки виходить за її межі (на водойми, дорожнє покриття, лісосмуги тощо). Ця процедура достатньо тривала, складна та передбачає чималі фінансові затрати на оформлення проекту землеустрою та подальшу реєстрацію права власності на земельну ділянку.

В якості рекомендацій можна відмітити можливість під час надсилання запиту докладно вказувати орієнтовний розмір, цільове призначення,

розташування земельної ділянки. До моменту внесення відповідної інформації до містобудівного та державного земельного кадастрів виконавчий орган сільської, селищної, міської ради, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації або відповідний місцевий орган виконавчої влади мають бути зобов'язані надавати за запитами фізичних та юридичних осіб письмову інформацію про наявність земельних ділянок, що можуть бути використані під забудову, а в разі відписки чи ненадання відповіді звертатися зі скаргою до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

8. Право на житло. Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» в абзаці 9 частини 1 статті 9 визначено, що внутрішньо переміщені особи мають право на забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) упродовж 6 міс. з моменту взяття на облік внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, інвалідів, осіб похилого віку цей термін може бути продовжено. Водночас внутрішньо переміщені особи мають право на оплату вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу в місцях компактного поселення внутрішньо переміщених осіб (містечках зі збірних модулів, гуртожитках, оздоровчих таборах, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, готелях тощо) за відповідними тарифами, встановленими на такі послуги та товари для населення. Юридичні особи, які є власниками (балансоутримувачами) майна, яке використовують для компактного поселення внутрішньо переміщених осіб, зобов'язані вжити заходів для встановлення засобів обліку спожитих електричної та теплової енергії, природного газу для задоволення власних побутових потреб внутрішньо переміщених осіб. Їм заборонено стягувати з таких осіб компенсацію вартості комунальних послуг, електричної та теплової енергії, природного газу, яка не відповідає вартості відповідних тарифів на такі послуги та товари для населення.

Мінсоцполітики розробило законопроект №7304 “Про внесення змін до Закону України “Про житловий фонд соціального призначення”. Він передбачає розширення переліку категорій осіб, які користуються правом взяття на соціальний квартирний облік, зокрема, надання такого права особам з інвалідністю з числа внутрішньо переміщених, що не мають житла для проживання на підконтрольній українській владі території. Крім того, документ передбачає, що:

- Право позачергового отримання квартир або садибних (одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення мають діти з інвалідністю (в тому числі взяті на облік внутрішньо переміщених осіб), які не мають батьків або батьки яких позбавлені батьківських прав і які проживають в установах соціального захисту населення, після досягнення повноліття.

- Право першочергового отримання квартир або садибних (одноквартирних) жилих будинків із житлового фонду соціального призначення мають особи з інвалідністю I і II групи (у тому числі взяті на облік внутрішньо переміщених осіб).

Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства за результатами розгляду документу на засіданні 7 лютого 2018 р. вирішив рекомендувати Верховній Раді України за результатами розгляду у першому читанні включити цей законопроект до Порядку денного восьмої сесії і прийняти за основу. А при доопрацюванні документу до розгляду у другому читанні врахувати основні положення альтернативного законопроекту № 7304-1, яким пропонується надати право взяття на соціальний квартирний облік усім внутрішньо переміщеним особам.

Проблемами є законодавча обмеженість права безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) у житлі державної чи комунальної форми власності всього шістьма місяцями з моменту взяття на облік ВПО; відсутність місцевих програм відшкодування повної/часткової вартості спожитих житлово-комунальних послуг для

внутрішньо переміщених осіб, які проживають у житлі державної чи комунальної форми власності; відсутність чітко визначеної процедури розподілу та надання житлових приміщень для тимчасового проживання ВПО. Неврегульованим залишається також питання введення в експлуатацію гуртожитків (у т.ч. і реконструкція яких відбувається за рахунок коштів, наданих як міжнародна фінансова допомога), що передбачені для тимчасового розміщення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції. Крім того, відсутня інформація про технічний стан модульних містечок і безпечність приміщень, призначених для проживання громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення АТО.

Рекомендації можуть стосуватись кількох рівнів управління [30]:

1) Верховній Раді України внести зміни до Закону України «Про забезпечення прав та свобод ВПО» щодо можливості продовження після спливу шести місяців з моменту реєстрації особи як ВПО права безоплатного тимчасового проживання (за умови оплати особою вартості комунальних послуг) у житлових приміщеннях, які належать на праві власності органам державної виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та суб'єктам приватного права;

2) місцевим органам влади розробити та затвердити програми відшкодування повної/часткової вартості спожитих житлово-комунальних послуг для внутрішньо переміщених осіб, які проживають у житлі державної чи комунальної форми власності;

3) Кабінету Міністрів України спільно із МТОТ забезпечити розробку нормативно-правового акту, яким затвердити методичні рекомендації розподілу та надання житлових приміщень для тимчасового проживання ВПО; утворити спеціальну комісію та провести моніторинг будівництва/стану гуртожитків, інших житлових приміщень, призначених для колективного проживання внутрішньо переміщених осіб (у т.ч. вже заселених) і систематично

оприлюднювати висновки комісії та проводити публічне звітування за наслідками її роботи.

9. Право на зайнятість. Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачено, що ВПО, яка звільнилася з роботи (припинила інший вид зайнятості), за відсутності документів, що підтверджують факт звільнення (припинення іншого виду зайнятості), періоди трудової діяльності та страхового стажу, реєструється як безробітна та отримує допомогу з безробіття, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства. ВПО, яка не звільнилася з роботи (не припинила інший вид зайнятості), у разі неможливості продовження роботи (іншого виду зайнятості) за попереднім місцем проживання для набуття статусу безробітного та отримання допомоги по безробіттю та соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття може припинити трудові відносини, надавши нотаріально посвідчену письмову заяву про припинення працівником трудових відносин з підтвердженням того, що ця заява таким громадянином надіслана роботодавцю рекомендованим листом (з описом вкладеної до нього такої заяви). У разі припинення приймання поштових відправлень на/з території адміністративно-територіальної одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення у зв'язку з обставинами, визначеними у статті 1 цього Закону, таку заяву подають до відповідного районного, міськрайонного, міського, районного у місті центру зайнятості за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи.

Взята на облік ВПО, яка не має документів, необхідних для надання статусу безробітного, отримує статус безробітного без вимог, які застосовуються до звичайної процедури. До отримання документів і відомостей про періоди трудової діяльності, заробітну плату (дохід), страховий стаж допомогу по безробіттю таким особам призначають у мінімальному розмірі, встановленому законодавством на випадок безробіття [30; 31].

Ситуація із зайнятістю ВПО залишається відносно стабільною з червня 2017 р. Наразі працевлаштовані 48% переміщених осіб, 12% активно шукають роботу (переважна більшість із них – 78% – жінки). 80% опитаних зазначили, що при пошуку роботи зіштовхнулися з труднощами, серед яких: відсутність вакансій, незручний робочий графік, низька заробітна плата, а також різні види дискримінації (у тому числі через статус та реєстрацію ВПО).

Проблемами є низька обізнаність працівників (які продовжують перебувати у трудових відносинах з роботодавцями, розташованими на тимчасово окупованій території) про передбачені способи розірвання/звільнення з займаної посади з метою подальшого працевлаштування; побоювання роботодавців про прийняття на роботу особи, яка офіційно не припинила трудові відносини з попереднім місцем роботи; низький попит на вузькопрофільні професії/спеціальності внутрішньо переміщених осіб в інших областях; низька поінформованість потенційних роботодавців і внутрішньо переміщених осіб про наявні програми, які передбачають пільги під час працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, які перебувають на обліку у центрах зайнятості, а також проблеми з повним і своєчасним фінансуванням державою зазначених програм; упереджене ставлення роботодавців до ВПО та громадян, зареєстрованим місцем проживання яких є тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей; відсутність дієвих програм податкового та кредитного стимулювання створення й розвитку малого та середнього бізнесу для ВПО.

В контексті подолання вищенаведених проблем на сьогодні можна сформулювати наступний комплекс рекомендацій [30]:

- Уповноваженим суб'єктам (МТОТ, Мінсоц, Мінінформполітики, центри зайнятості, територіальні управління праці та соціального захисту населення тощо) вжити заходів щодо інформування працівників (які продовжують перебувати у трудових відносинах з роботодавцями, розташованими на тимчасово окупованій території) про передбачені способи

розірвання/звільнення з займаної посади з метою подальшого працевлаштування на підконтрольній території України.

- Уповноваженим суб'єктам (МТОТ, Мінсоц, Мінінформполітики, центри зайнятості, територіальні управління праці та соціального захисту населення тощо) систематично проводити інформаційні кампанії серед роботодавців щодо роз'яснення основних положень законодавства у сфері працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, зокрема щодо порядку оформлення дублікату трудової книжки за новим місцем роботи у зв'язку з відсутністю доступу до трудової книжки працівника внаслідок проведення АТО.

- Кабінету Міністрів України, Державній службі зайнятості та її територіальним підрозділам забезпечити перепідготовку та підвищення кваліфікації внутрішньо переміщених осіб за професіями та спеціальностями, згідно з пріоритетними видами економічної діяльності у відповідному регіоні, а також ініціювати збільшення фінансування програм щодо організації підприємницької діяльності безробітними, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці підходящої для них роботи.

- Кабінету Міністрів України та іншим уповноваженим суб'єктам проводити інформування роботодавців і внутрішньо переміщених осіб про наявні програми, якими передбачено заходи сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб, і забезпечувати повне та своєчасне фінансування зазначених програм, а також запровадити додаткові механізми стимулювання малого та середнього бізнесу, який має потенціал до розширення та створення нових робочих місць для внутрішньо переміщених осіб.

- Уповноваженому ВРУ з прав людини, Державній інспекції з питань праці та її територіальним підрозділам посилити контроль і реагування на випадки дискримінації осіб під час прийняття на роботу за ознаками внутрішнього переміщення.

- Кабінету Міністрів України розробити проект нормативно-правового акту щодо запровадження податкових пільг для суб'єктів малого та середнього підприємництва, які відновлюють або створюють внутрішньо переміщені

особи, а також створити механізм дієвої фінансово-кредитної підтримки бізнесу ВПО.

10. Право на освіту. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» ВПО має право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади за місцем фактичного проживання. Міністерство освіти і науки опубліковано лист від 12.06.2014 р. №1/9-310 «Щодо прийому до дошкільних навчальних закладів дітей, які прибули з Донецької та Луганської областей на постійне або тимчасове проживання до інших населених пунктів України». Відповідно до листа Міністерство освіти і науки просить сприяти батькам дітей, які прибули із зазначених регіонів на постійне або тимчасове проживання до інших населених пунктів України, у вирішенні питань, пов'язаних із зарахуванням до дошкільних навчальних закладів, а також:

- здійснювати прийом дітей до дошкільних навчальних закладів без попередньої електронної реєстрації; для прийому дітей до дошкільного навчального закладу (групи) компенсуючого типу додатково забезпечувати подання висновку психологомедико-педагогічної консультації, територіального лікувально-профілактичного закладу чи тубдиспансеру, направлення місцевого органу управління освітою;

- у разі відсутності свідоцтва про народження дитини сприяти батькам у його подальшому відновленні у встановленому законодавством порядку.

Проте проблемами є наступні: 1) під час зарахування дітей до навчального закладу за місцем фактичного проживання відбувається перевантаження вже наявних навчальних класів, що спричинено неврахуванням офіційної кількості зареєстрованих дітей із числа внутрішньо переміщених осіб при визначенні обсягів освітньої субвенції; 2) недостатня підтримка та стимулювання територіальних громад у створенні додаткових умов для здобуття дошкільної, загальної середньої освіти дітям із числа внутрішньо переміщених осіб з урахуванням потреб самих територіальних громад і внутрішньо переміщених осіб; 3) ускладнено доступ до навчання дітям, які проживають на тимчасово

окупованій території та на лінії зіткнення; 4) відсутня інфраструктура для дистанційного навчання, а також інформування учнів про можливості такого навчання.

Шляхами вирішення проблем можуть бути:

1) Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України та територіальним управлінням (відділам) освіти забезпечити впровадження механізму визначення обсягів освітньої субвенції відповідно до кількості внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій.

2) Кабінету Міністрів України, Міністерству освіти і науки України, місцевим державним адміністраціям передбачити додаткові заходи стимулювання та фінансування тих територіальних громад, які забезпечують належні умови для навчання дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, зокрема щодо права на безоплатне харчування дітей з числа внутрішньо переміщених осіб.

3) Міністерству освіти і науки України забезпечити усунення наявних проблем із доступом учнів з окупованих територій до навчання в українських школах через підтримку он-лайн та дистанційної освіти, а саме: узгодити нормативно-правові акти, зокрема Положення про дистанційну освіту (перелік документів до зарахування, врахування попереднього навчання, освітні документи за рівні освіти – початковий, базовий, основний), Положення про екстернат та інше для можливості організації дистанційного навчання для мешканців окупованих територій; розробити державну підтримку програм інтернет-освіти (через дистанційні модулі) та процедуру сертифікації такої освіти; розробити та затвердити програми дистанційного навчання дітей з окупованих територій.

У листопаді 2018 р. Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи на своєму 35-му пленарному засіданні у Страсбурзі проголосував за доповідь “Права голосу на місцевому рівні як елемент успішної довготермінової інтеграції мігрантів та внутрішньо переміщених осіб у муніципалітети та регіони Європи”. Основна частина обговорення на

пленарному засіданні була присвячена питанню неналежного захисту виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, що були змушені покинути свої домівки внаслідок російської агресії.

Останнім часом найбільшою проблемою щодо забезпечення виборчих прав ВПО є неможливість парламентським Комітетом з питань правової політики та правосуддя зібрати кворум для розгляду законопроекту №6240 про внесення змін до деяких законів України щодо виборчих прав ВПО та інших мобільних всередині країни громадян. На підтримку законопроекту №6240 висловлювалися Ужгородська, Вінницька, Херсонська, Коростенська, Добропільська, Маріупольська, Білгород-Дністровська та Криворізька міські ради, а також – Шосткинська районна рада.

Подальшому вирішенню проблем облаштування та соціальної адаптації ВПО могли б сприяти і такі заходи, як:

- створення інформаційної бази даних про потребу областей України в працівниках різного профілю і кваліфікації, наявності житлових і виробничих умов у місцях передбачуваного їх розселення;

- здійснення громадського контролю за витрачанням фінансових коштів з держбюджету і матеріальних ресурсів, що виділяються для надання допомоги вимушеним переселенцям в облаштуванні та зайнятості;

- об'єднання зусиль зацікавлених міністерств і відомств у реалізації галузевих і територіальних соціально-економічних програм, спрямованих на житлове будівництво, створення нових робочих місць, розвиток соціальної і виробничої інфраструктури;

- поглиблення контактів з міжнародними організаціями та громадськими структурами з питань забезпечення прав людини, національних меншин;

- активізація ролі ЗМІ у формуванні вітчизняної громадської думки із доброзичливого ставлення до ВПО та біженців.

До реальних умов, які можуть сприяти кращій соціальній адаптації ВПО можна віднести:

1. Припинення військових дій.

2. Стабільне зростання економіки та підвищення рівня життя.

3. Розширення можливостей для розвитку малого і середнього бізнесу, створення нових робочих місць.

4. Боротьба з корупцією.

5. Розв'язання екологічних проблем.

Загалом, протягом чотирьох років збройного конфлікту та появи близько 2 млн. ВПО в Україні напрацьована суттєва законодавча база, яка враховує досвід країн, що зазнали аналогічних проблем, однак чимало питань залишаються й досі нерозв'язаними.

Висновок до розділу 3

1. Використання світового досвіду інтеграції ВПО у приймаючі громади дозволяє звернутися до прикладу Грузії, в якій у 2013 р. урядом було створено Агенцію з питань зайнятості ВПО, яка діє у партнерстві з державними структурами та міжнародними донорами, включаючи ЄС, Датську раду з питань біженців тощо. Агенція постійно оголошує конкурси для місцевих ГО на реалізацію програми зайнятості, що включає надання ваучерів на закупівлю необхідних матеріалів та обладнання для сільськогосподарських підприємств, а також розвиток самозайнятості та малого бізнесу серед ВПО. Також цікавим є досвід Азербайджану, уряд якого гарантує ВПО надання тимчасового місця проживання, медичне обслуговування та надання лікарських препаратів, першочергове розміщення в спеціальних соціальних установах людей з інвалідністю та літнього віку, отримання матеріальної допомоги. При переселенні на постійне місце проживання ВПО компенсуються витрати переїзду. Вони можуть отримати безпроцентний кредит на 10 років, земельну ділянку у користування, при самостійній купівлі житла звільняються від нотаріального мита.

2. Досить багато прав ВПО й досі залишаються недостатньо врегульованими. Це стосується як взяття на облік ВПО, так і права на освіту, охорону здоров'я, пенсію, зайнятість, житло, землю, виборче право тощо. Часткове вирішення окреслених проблем можна знайти на місцевому рівні, приймаючи місцеві програми соціальної адаптації та інтеграції ВПО у місцеві громади або включення питання підтримки і допомоги ВПО до вже наявних місцевих цільових програм розвитку регіону чи населеного пункту.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Незважаючи на наявність достатньо розвиненої системи нормативно-правових актів, положення яких регулюють питання забезпечення прав і свобод ВПО і громадян, які проживають на тимчасово окупованій території України, існує велика кількість проблем, які досі залишаються нерегульованими. На сьогодні в Україні не існує комплексного та системного підходу до вирішення багатьох питань, пов'язаних із збройним конфліктом, зокрема щодо участі ВПО в управлінні місцевими справами, належної реалізації житлових прав ВПО, компенсацій за пошкоджене (зруйноване) майно, забезпечення доступу до пенсійних виплат громадян, які проживають на тимчасово окупованій території України, тощо. Ще однією надзвичайно важливою проблемою, яка потребує негайного вирішення, залишається відсутність належного фінансування вже розроблених і затверджених державних програм і стратегій, а також необхідність розробки та прийняття дієвого та, що найголовніше – забезпеченого відповідним бюджетом на його виконання Плану заходів з реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб і впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року. Водночас часткове вирішення цих проблем можна знайти на місцевому рівні, приймаючи місцеві програми соціальної адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у місцеві громади або включення питання підтримки і допомоги ВПО до вже наявних місцевих цільових програм розвитку регіону чи населеного пункту. Сприйняття ВПО як активу, як того чинника, який може суттєво вплинути на розвиток місцевої громади, у тому числі і на її економічний і політичний розвиток, повинно стати основоположним під час прийняття всіх місцевих програм. Крім цього, надзвичайно актуальним залишається питання належної реалізації постанови, якою затверджено Порядок створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, яка повинна сприяти проведенню процедури обліку ВПО і повноцінному

виявленню їхніх потреб і намірів. Впровадження такої системи в ідеалі повинно суттєво поліпшити взаємодію ВПО, управлінь праці та соціального захисту населення, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, що займаються проблемами переселенців, і створити умови для спрощення та прискорення процесів надання допомоги тим, хто її найбільше потребує.

2. Для нормативного та оперативного врегулювання проблеми ВПО було прийнято ряд законів та постанов: Закони України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», «Про гуманітарну допомогу», Постанови КМУ «Про облік внутрішньо переміщених осіб», «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», «Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї» тощо. У квітні 2016 р. було створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (МТОТ), яке за два роки свого існування продемонструвало досить низьку ефективність роботи.

3. Державна політика відносно ВПО зберігається на рівні ручного управління. Не створені поки дієві інституціональні механізми інтеграції ресурсів ВПО у територіальні громади. Створення ВПО інститутів громадянського суспільства має ґрунтуватися на вирішенні поставлених перед громадською організацією цілей і завдань, а також на соціальній відповідальності перед своїми членами, територіальною громадою та суспільством за результати своєї діяльності. Процес інтеграції відбувається здебільшого на індивідуальному рівні, де ВПО отримують можливість забезпечити свої права на освіту, працевлаштування, житло. Саме інституції, як наприклад освітні заклади або управління соціального захисту забезпечують правила гри.

4. Значну допомогу у задоволенні базових потреб ВПО було отримано з боку міжнародних організацій та іноземних держав, зокрема Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Сьогодні активно до справи допомоги переселенцям в питаннях самозайнятості та мікропідприємництва долучилися, крім МОМ, Агентство у справах біженців ООН, а також різноманітні грантові ініціативи, що фінансуються урядами Японії, Швейцарії, Данії, Чехії тощо.

5. Внутрішньо переміщені особи – це не частина проблеми, а частина рішення. Таке сприйняття громадян, які були вимушені покинути власні домівки внаслідок російської агресії, цілком відповідає стратегії розбудови України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, де людину – її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку визнають найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

6. Використання світового досвіду інтеграції ВПО у приймаючі громади дозволяє звернутися до прикладу Грузії, в якій у 2013 р. урядом було створено Агенцію з питань зайнятості ВПО, яка діє у партнерстві з державними структурами та міжнародними донорами, включаючи ЄС, Датську раду з питань біженців тощо. Агенція постійно оголошує конкурси для місцевих ГО на реалізацію програми зайнятості, що включає надання ваучерів на закупівлю необхідних матеріалів та обладнання для сільськогосподарських підприємств, а також розвиток самозайнятості та малого бізнесу серед ВПО. Також цікавим є досвід Азербайджану, уряд якого гарантує ВПО надання тимчасового місця проживання, медичне обслуговування та надання лікарських препаратів, першочергове розміщення в спеціальних соціальних установах людей з інвалідністю та літнього віку, отримання матеріальної допомоги. При переселенні на постійне місце проживання ВПО компенсуються витрати переїзду. Вони можуть отримати безпроцентний кредит на 10 років, земельну ділянку у користування, при самостійній купівлі житла звільняються від нотаріального мита.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. About External Labor Migration: The Law of Ukraine. [Electronic resource]. –Open mode: <http://zakon5.rada.gov.ua>.
2. Asylum statistics. [Electronic resource]. –Open mode: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained>.
3. European Asylum Support Office. [Electronic resource]. –Open mode: <https://www.easo.europa.eu>.
4. European Commission Welcomed the Implementation of Ukraine Action Plan on Visa-Free Regime. [Electronic resource]. –Open mode: <https://112.international/ukraine-and-eu>.
5. Internally Displaced People. Questions & Answers. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). [Electronic resource]. –Open mode: <http://www.refworld.org/docid/47a7078e1.html>.
6. International Migration Report 2017. United Nations Department of Economic and Social Affairs / Population Division.
7. International Organization for Migration. [Electronic resource]. –Open mode: <http://iom.org.ua/sites/default/files>.
8. Migrant Integration Policy Index 2015. [Electronic resource]. –Open mode: <http://www.mipex.eu>.
9. Migration as a Factor of Development in Ukraine. Kyiv: IOM, 2016.
10. Migration in Ukraine: facts and numbers. Kyiv: IOM, 2016.
11. Migration Policy Institute (MPI). Available at: www.migrationpolicy.org/programs.
12. Refugees and internally displaced persons. [Electronic resource]. –Open mode: <https://unstats.un.org/unsd/genderstatmanual>.
13. State Border Guard Service of Ukraine. [Electronic resource]. –Open mode: <https://dpsu.gov.ua>.
14. State Statistics Service of Ukraine. [Electronic resource]. –Open mode: <http://ww.ukrstat.gov.ua>.

15. Strategy of the State Migration Policy of Ukraine for the period up to 2025. [Electronic resource]. –Open mode: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
16. Strategy of the State Migration Policy of Ukraine for the period up to 2025. [Electronic resource]. –Open mode: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
17. Trading Economics. [Electronic resource]. –Open mode: <https://tradingeconomics.com/ukraine>.
18. Trends in Total Migrant Stock: The 2018 Revision. United Nation.
19. Tyshchuk T. A High Minimum Salary will Prove Individual Entrepreneurs, or Who has Become More Earned in Ukraine. [Electronic resource]. –Open mode: <https://voxukraine.org/uk>.
20. United Nations Treaty Collection. [Electronic resource]. –Open mode: <http://treaties.un.org>.
21. World Economic Outlook: Database-October 2017, International Monetary Fund.
22. Всеукраїнське опитування щодо стосунків внутрішньо переміщених осіб та приймаючих громад в Україні (КМІС 2016),
23. Голіков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії. –К.: Либідь, 1996.
24. Дем'яненко М. Внутрішньо переміщені особи України: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання // Україна: події, факти, коментарі. –2018. – №3. –С.34–43. [Electronic resource]. –Open mode: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr3.pdf>.
25. Державна служба статистики. [Electronic resource]. –Open mode: <http://ukrstat.gov.ua>.
26. Длугопольська Т.І. Роль міжнародних та громадських організацій у соціальній адаптації та інтеграції ВПО у приймаючі громади в Україні // Причорноморські економічні студії. –2018. –Вип. 27. –№ 1. –С. 39–45.
27. Длугопольський О.В. Збірник кейсів з вивчення дисципліни «Аналіз політики» для студентів освітньо-професійної програми підготовки магістрів

«Аналітична економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка». –Тернопіль: ТНЕУ, 2018. –59 с.

28. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня – 15 серпня 2017 року. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини.

29. Допомога Донбасу [Electronic resource]. –Open mode: <http://www.helpfordonbass.org>.

30. Захист прав ВПО: аналіз та рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази (станом на 1 березня 2018 р.). –Київ, 2018.

31. Збираючи пазл: вплив внутрішнього переміщення на права людини та доступ до адміністративних послуг в Україні. [Electronic resource]. –Open mode: www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library.

32. Звіт за результатами дослідження впливу проекту «Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і постраждалого населення в Україні», ІОМ Ukraine (Київ, 2016 р.)

33. Звіт Національної моніторингової системи щодо ситуації з ВПО за грудень 2017 року.

34. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2018. МОМ. –74 с.

35. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Вересень 2017. МОМ. –40 с.

36. Звіти національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, МОМ.

37. Індекс інтеграції внутрішньо переміщених осіб. [Electronic resource]. – Open mode: <https://cedos.org.ua/uk/vpo-integration-index>.

38. Комплексне соціологічне дослідження в рамках програми «Експертна підтримка реалізації Проекту «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України» (КМІС 2018).

39. Конкурс для громад Донецької та Луганської областей. [Electronic resource]. –Open mode: <http://iom.org.ua/ua>.

40. Красоха А. Виплати для ВПО: яку підтримку надає держава переселенцям? [Electronic resource]. –Open mode: <https://www.unn.com.ua/uk/news>.
41. Крим.SOS. [Electronic resource]. –Open mode: <http://krymsos.com>;
42. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями. –К., 2014.
43. Малиновська О.А. Міграція. Політична енциклопедія. –К.: Парламентське видавництво, 2011. –450 с.
44. Міграційні процеси в сучасному світі. –К., 1999.
45. Міграція населення: Політологічний енциклопедичний словник / За ред. М.П. Требіна. –Х.: Право, 2015.
46. Міжнародна організація міграції. [Electronic resource]. –Open mode: <http://www.iom.org.ua>;
47. Міністерство соціальної політики України [Electronic resource]. –Open mode: <https://www.msp.gov.ua/main>.
48. Міністерство тимчасово окупованих територій [Electronic resource]. –Open mode: <http://mtot.gov.ua/category/pro-ministerstvo>.
49. Обліковано 1599171 переселенець. [Electronic resource]. –Open mode: <http://www.msp.gov.ua/main>.
50. Отчет о результатах исследования потребностей громад, участвующих в проекте «Поддержка стабилизации местных сообществ Донбасса», МОМ (октябрь – ноябрь 2015 г.).
51. Переселенці і політика повернення додому [Electronic resource]. –Open mode: <https://dniprograd.org/2018/10/11>.
52. Писаренко В. Гибридная война [Electronic resource]. –Open mode: http://www.ukrrudprom.com/analytics/Gibridnaya_voyna.html.
53. Постанова КМУ «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 1.10.2014 р. №505 зі змінами і доповненнями від 13.09.2017 №689.

54. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. [Electronic resource]. –Open mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page2>.

55. Семів Л.К. Проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб у Україні в світлі наукових підходів до дослідження // Регіональна економіка. – 2016. –№1. –С.59-69.

56. Смалъ В. Большое переселение: сколько в Украине перемещенных лиц и как сложилась их судьба. [Electronic resource]. –Open mode: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications>.

57. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. –О.: Астропринт, 2001.

58. Чабарай Г. Переселенці й політика: повернути довіру. [Electronic resource]. –Open mode: <https://dniprograd.org/2018/10/11>.

59. Eisenstadt Sh. The Absorption of Immigrants. –London, 1954.

60. Gordon M. Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion and National Origins. –New York, 1964.

61. Glick S.N., Bash L., Blanc-Szanton C. Towards a Transnational Perspective on Migration. Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered. –N.Y.: Annals of the New York Academy of Sciences, 1992.

62. Thomas W., Znaniecki F. Chłop polski w Europie i Ameryce. –Warszawa: Lud. Spoldz. WYD., 1976.

ВАДИМ ЧЕРНИШ

кум депутата Олександра Третякова (БПП)
особиста організаційна слабкість та психоемційна неготовність керувати колективом

зловживання принципом єдиноначальності, делегування керівнику патронатної служби права вето/визначити волю підлеглим всупереч Закону «Про державну службу»

волюнтаристські рішення мають ознаки підозрілого лобізму та можливої розратки коштів

дрібна мстивість, страх конкуренції та критики

ВІД УПРАВЛІННЯ ВІДСТОРОНЕНІ ЗАСТУПНИКИ МІНІСТРА:

Юсуф Куркчі, Юрій Гримчак, Георгій Тука.

ВЛАДНА ЛАНКА

Сергій Злакман
Держреєстрар МТОТ
Сюнілов патронатну службу у Кіровоградській ОДА при Вадимі Черниші. Не має управлінських здібностей.

Вікторія Воронина
Голова патронатної служби у МТОТ
Колішня співробітниця фіскальної служби. Без досвіду керівної роботи. Отримувало близько **\$16 тис** на рік.
Систематично на керівні посади призначаються «друзи» поза конкурсом. Зліва новий заступник керівника Відділу правового забезпечення. Олександр Паленчик.

Зураб Маісурадзе
консультант від Світового банку у МТОТ
Чоловік Вікторії Воронини. Консультант на контракті у **\$55 000**.
Без досвіду управлінської роботи. Балотувався у 2015 від «Самостійної» у міському Кам'янська.

ДВА РОКИ МТОТ

- 0** Реалізованих міжнародних проектів
- 0** Поданих до Ради законопроектів
- 0** Залучених коштів до трастового фонду

38% співробітників звільнились

Ліквідовано Управління міжнародного співробітництва

НЕ ЗМІНЕНО Перелік дозволених товарів для переміщення через лінію зіткнення на Перелік **ЗАБОРЕНИХ** товарів.

Не виконується план по Донбасу.

План заходів по Криму не забезпечений коштами.

Неякісна стратегія по ВПО, яка не зможе виконуватись.

Абсурдна постанова про реєстрацію народжень на Донбасі шляхом генетичної експертизи.

Адвокатування штамтів в паспорт для переселенців.

Відтермінування закону про соціальне житло для переселенців. МТОТ намагається вирішити питання через субвенції місцевим бюджетам, але це підвищує корупційні ризики.

Державна цільова програма розроблена без дослідження проблем регіону, без обговорення з ВЦА, без громадськості.

Загалом за 2 роки МТОТ спромігся розробити 5 документів сумнівної якості без наміру подальшої реалізації.

КОШТИ НІМЕЦЬКОГО УРЯДУ ЧЕРЕЗ KFW:

€25,5 млн
грантових коштів на житло в кредит для переселенців

€55 млн
кредит на відновлення інфраструктури Донбасу

Рік відомство не може виконати вимоги KFW та відпрацювати принципи організаційної моделі проекту.

За умови успішної реалізації KFW потенційно здатне розширити співпрацю до **\$500 млн**. Але цього ніколи не станеться за відсутності успішних проектів.

ГРАНТ СВИТОВОГО БАНКУ ДЛЯ МТОТ:

\$2,3 млн
на субпроекти з подолання наслідків військового конфлікту

На сході у співробітників немає авто, щоб їздити уздовж ліній розмежування та на КПВВ. Але для Вадима Черниша придбано седан за **1 млн. гривень**.

Зроблено ремонт кабінету Міністра і встановлено кодовий замок на вході.

Навчання персоналу МТОТ провалене: постійна зміна кадрів, відсутність системності, навчання тих, хто не дуже потрібний на робочому місці, або відв'язання за кордон навближених.

\$0,9 млн
на розбудову спроможностей МТОТ

\$0,4 млн
на експертну підтримку МТОТ для вирішення проблем ВПО та АТОвців

РОЗЧАРУВАННЯ ДОНОРІВ!

Донори бачать, що МТОТ не здатне реалізувати проекти:

- немає довіри;
- немає нових проектів;
- немає коштів у трастовому фонді.

МТОТ завжди посилюється на:

- недофінансування;
- інші відомства;
- відсутність політичної волі у керівництві держави.

РЕЗОЛЮЦІЯ ПАРЄ:

16 невиконаних за 4 роки пунктів про проблеми ВПО та мешканців окупованих територій.

Грудень 2017

28 МЛН ГРН

МТОТ додатково отримує на Апарат Міністерства

Для порівняння:

30 МЛН ГРН

виділено у 2017 на всю програму «Доступне житло» для АТОвців та переселенців

УВКБ ООН:

«Мобілізація МТОТ значно повільніша, ніж очікувалося на початку [...] На польовому рівні в Донецькій та Луганській областях, міністерський персонал дуже обмежений [...] їх введення в цивільно-військову координацію все ще потребує подальшого покращення, перш ніж діяльність може бути визнана ефективною».

ЦІЛЬОВИЙ ФОНД БАГАТЬОХ ПАРТНЕРІВ:

Є рахунок

Немає юридичної особи

Немає механізму розпорядження коштами

Немає працівників для реалізації проектів

СВІТОВИЙ БАНК:

«Міністерство постало перед проблемами обмеженої спроможності та політичного обмеження. [...] на практиці маємо значні бюрократичні та політичні затримки».

МІНІСТЕРСТВО НЕ АКТИВНЕ:

ВІДСУТНІ переговори з ЄБРР та ЄІБ.
ЗІРВАНО переговори з урядом Японії, потенційно втрачено проекти до **\$300 млн**.

НАПРУЖЕНІ стосунки з усіма структурами ООН, оскільки МТОТ вважає їх конкурентами за надходження від урядів іноземних держав до трастового фонду.

ЖОДНОГО регіонального інвестпроектів не запропоновано Міністерству для реалізації Держфондом регіонального розвитку.

НЕМАЄ вагомих переговорів з урядами Канади, США.

НЕМАЄ ЗАЦІКАВЛЕННЯ продовжити роботу телефонної лінії для переселенців, фінансування якої буде припинене донорами в червні.

НЕ РОЗВИНУТО співпрацю з Help age.

НЕ РОЗПОЧАТО фактичну реалізацію проекту GIZ щодо адаптації ВПО.

НЕ РОЗВИНУТО співпрацю з PricewaterhouseCoopers.

ЗІРВАНО співпрацю з Food and Agriculture Organization, зокрема через те, що немає структури для реалізації проектів.

НЕ ДОЛУЧАЛОСЯ до розробки законопроекту про реінтеграцію Донбасу.

НЕ РОЗРОБЛЕНО базу зруйнованого житла.

НЕЖИВА ГЕОПЛАТФОРМА:

Онлайн платформа даних для моніторингу всіх соціально-економічних наслідків збройного конфлікту та процесу відновлення регіону. МТОТ зв'язало на баланс сайт, хоча він не відповідає ТЗ.

Майже чверть мільйона гривень витрачена марно.

ПРОФСПІЛКА МТОТ

ОЧІЛЬНИКИ:
Керівник патронатної служби Вікторія Воронина та її підлеглий, колишній водій Міністра Вадим Гуйда.

НЕ РОЗРОБЛЕНО процедуру компенсації за зруйноване житло та механізми регресних судових позовів до Російської Федерації.

НЕ РОЗРОБЛЕНО механізми інтеграції людей, зокрема дітей, з окупованих територій.

ЗРИБ переговори з Мінсоцтиту по програмі «Врегулювання конфліктів та медіація» на базі дисципліни «Соціальна робота». Це б забезпечило навчання тисяч магістрів по Україні. Натомість запроваджено відповідний курс для 20 студентів лише в одному університеті.

НЕВТРУЧАННЯ у діяльність логістичних центрів на КПВВ, що призвело до їх перетворення на пункти контрабанди. МТОТ повинен прописати єдині правила роботи для всіх підприємств.

НІЧОГО не зроблено для створення логістичного центру у Луганській області.

ВІДСУТНІ робочі стосунки з донорами і виконавчими програм. Усі донорські програми пишуться і реалізуються без МТОТ.

НЕНАВИСТЬ до ЗМІ та громадськості.
ШАНТАЖ неурядових організацій, що МТОТ прилипе з ними співпрацю і NGO втрачать фінансування донорів.

СТРАТЕГІЯ ПО ВПО

МТОТ відмовилося писати Стратегію. МТОТ вважало це обов'язком Мінсоцполітики. Це поставило під загрозу третій транш макрорегіональної допомоги ЄС. Володимир Гройсман зобов'язав МТОТ написати Стратегію у жовтні 2017.

У листопаді стратегія ухвалена: пропуск. Без обговорення. Поза бюджетним процесом. Пропозиції суперечать цілям. Відсутні індикатори оцінки виконання. Декларативний документ.

Не займається захистом працівників. Примусова.

МОБІНГ У МТОТ:

- працевлаштування «своїх»;
- порушення процедури звільнення;
- фабрикація доган і викрадення документів;
- крик та приниження підлеглих;
- покрання за ініціативу;
- масові порушення закону про держслужбу та КЗПП;
- вивикання з роботи;
- відслідковування співробітників у Facebook;
- заборона спілкуватися з колишніми співробітниками;
- відслідковування зустрічей у позаробочий час;
- поширення неправдивої інформації про колишніх співробітників;
- перешкоджання працевлаштуванню колишніх співробітників;
- погрози прослуховування телефонів співробітників;
- невмотивоване зняття премій;
- доноси, страх конкуренції;
- перекидання відповідальності за керівництво на рядових;
- відсутність інституціональної пам'яті;
- фізична і психологічна плинність кадрів.

МТОТ САВОТУЄ РОЗРОБЛЕНІ ЗА ПІДТРИМКИ РАДИ ЄВРОПИ ЗАКОНОПРОЕКТИ:

- «Про внесення переселенців до реєстру територіальних громад за фактичним місцем проживання». **Буде поданий депутатами».**
- «Про виборчі права переселенців». **Подано депутатами;**
- «Про нотаріальну діяльність на ТОТ»;
- «Про адміністративну реєстрацію народження та смерті на ТОТ». **Подано депутатами;**
- «Про виплати пенсій переселенцям та мешканцям ТОТ». **Подано депутатами;**
- «Про реєстрацію місця проживання на ТОТ». **Розробляється депутатами;**
- «Про соціальне житло для переселенців та підлогові кредити»;
- Концепція про передачу Державі прав на житло на ТОТ при отриманні нового;
- Більша система оцінювання потреб переселенців у житті.

Напрацювання по освіті реалізовані тільки завдяки МОН.
*ТОТ – тимчасово окуповані території

ЗАКОН «ПРО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ»

СОЦЗАХИСТ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

гуманітарна допомога

Дані: unhcr.org.ua, закон «Про внутрішньо переміщених осіб», РНБО

© 2014 Укрінформ. Усі права захищені.
У разі використання матеріалів посилання обов'язкове.
www.ukrinform.ua

